Nummer 1 | Juli 2024

De Oude Barth

Informatie over allerlei aspecten in en om de Grote Kerk

ZERK EN PORTRET VAN Samuel Barovius

‘De Oude Barth’ is een bundeling met allerlei informatie over objecten in en om de kerk, al dan niet in relatie tot personen uit het verleden. Deze afzonderlijke edities fungeren als kennisbank. Er zit geen bewuste volgorde in, al zijn de edities genummerd.

Als mensen zich geroepen voelen om een onderwerp aan te leveren, maken we er weer een editie van en slaan die digitaal op, zodat deze altijd is te raadplegen en te doorzoeken. Zie het als een naslagwerk met kennis over de kerk.

NUMMER 1 - JULI 2024

Research naar de zerk en het portret van ds. Samuel Barovius, gedaan door Leo de Kluijver; met dank aan de heer Teus Stahlie voor zijn onderzoek naar de familie Barovius in Ameide en De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven.

Vormgeving en lay-out
LowiArt Studio, Schoonhoven

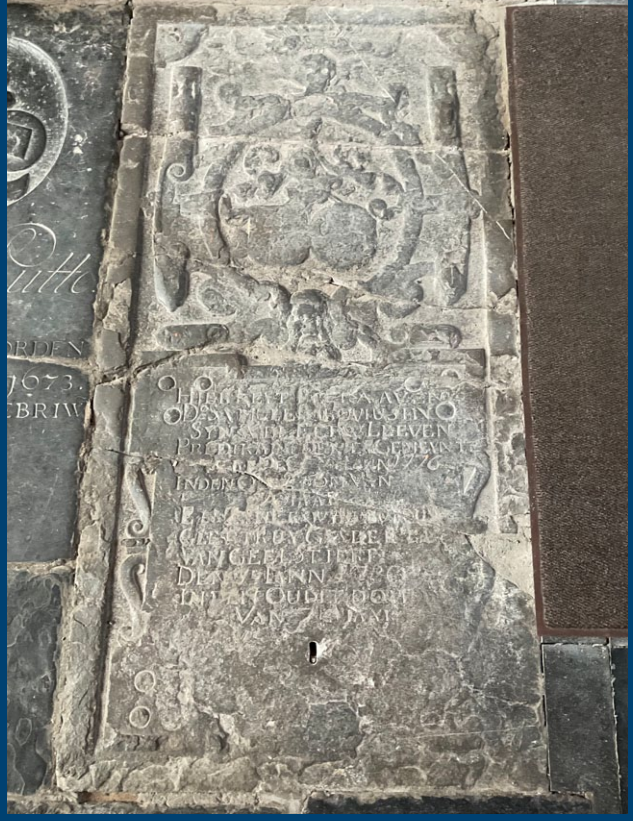

Niet-verdwenen zerk

Nadat de toiletgroep in de zuidwesthoek van de kerk was gerealiseerd, miste ik de zerk van ds. Barovius. Ik was daarover nogal onaangenaam verrast en heb een aantal keren in een rondleiding hierover iets gezegd.

Totdat ik in 2023 door Jan de Vries werd gecorrigeerd: de steen lag netjes naast de toreningang, klem tegen de mat. Bij de werkzaamheden had men de zerk keurig apart gezet en een nieuwe plek gegeven, blijkbaar.

Dit was al de tweede – en misschien wel derde – keer dat de zerk ‘verhuisde’. Ooit was het graf van dominee en mevrouw Barovius waarschijnlijk in de kerk of in het koor, maar toen de graven zijn geruimd is de zerk in het torengedeelte terecht gekomen. Daar kreeg hij na de restauratie van 1927-1935 een plek in de zuidwesthoek van de kerk, maar nu dus sinds enkele jaren rust de zerk (zonder graf) vlakbij de toreningang, de oude échte ingang van de kerk. Laten we hopen dat hij daar nu voorgoed kan blijven liggen.

Wieg in Termey

Van dominee Barovius is in de kerk zowel een portret als een zerk te vinden en dat is uniek. Vanuit deze twee ingrediënten vond ik na een korte zoektocht heel wat meer informatie. Zonde om niet te bewaren. Prachtig om te delen.

Wat wisten we helemaal van deze predikant? Misschien dat enkelen zijn geboorte- en sterfjaar ergens hadden gevonden: 1706-1776. Maar die vrijdagmiddag vond ik het ene na het andere en dat geboortejaar bleek direct al niet te kloppen.

Dat dominee Barovius vanuit Veenendaal werd beroepen naar Schoonhoven leek een grote afstand, maar toch lag er al een lijntje naar de Zilverstad; en misschien nog wel meer. We gaan het zien.

Geboren in Ameide

Via een genealogische site, meen ik, vond ik dat Samuel Barovius hier vlakbij werd geboren: in Ameide! Daar was zijn vader predikant, zijn hele ambtsperiode lang: 48 jaar. Geertruij van Dregt, de moeder van onze dominee Barovius, kwam uit Amsterdam; haar vader heette François van Dregt (*assistent opt comptoir van de convoyen*: innen van tolgelden van scheepvaart), naar wie een broer van Samuel Barovius werd vernoemd.

Vader Johannes Gregorius, die in 1702 in Amsterdam met Geertruij van Dregt trouwde, schreef zijn naam divers: Johan Georgius, Jean George.

Gezicht op Ameide, Jan de Beijer, 1750, tekening met pen en penseel in grijs
Rijksmuseum.nl

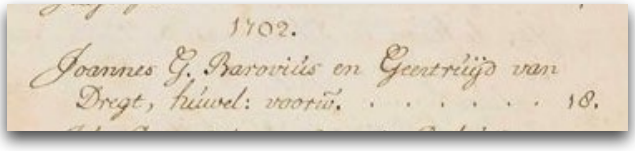
1702.
Joannes G. Barovius en Geertruijd van
Dregt, huwel: voorts. . . . . 18.

Op 22 oktober 1693 werd hij in Ameide bevestigd (hij was toen nog vrijgezel) en ging er op 24 augustus 1741 met emeritaat. Daar werden hun negen kinderen geboren.

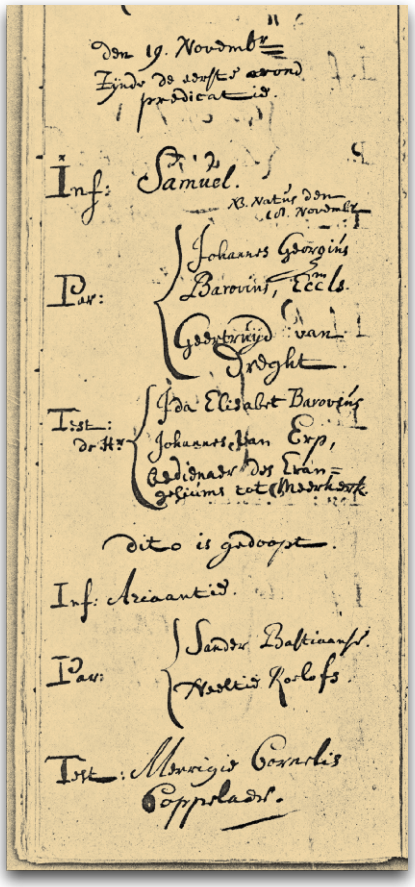

Doopboek van Ameide met de inschrijfing van Samuel Barovius op 19 november 1705

In het blad van de historische vereniging van Ameide stond een artikel met veel informatie; ook interessant voor Schoonhoven.

Hierboven staat de inschrijving in het doopboek van Ameide, waarin de doop van Samuel wordt genoemd. Hij blijkt dus op 19 november 1705 daar in Ameide te zijn gedoopt: *"Zijnde de eersten avond predicatie"*. Elite kinderen werden uitvoeriger beschreven in zo'n doopboek; kijk maar wat er over Ariaantie Sandersdr slechts wordt geschreven, die in diezelfde dienst wordt gedoopt…

Bij Samuel staat dat hij de dag ervoor, op 18 november is geboren. Maar naast de ouders, Johannes Georgius Barovius *"m Eccls"* (*minister ecclesias* of dienaar der kerk) en Geertruijd van Dreght, staan ook de doopgetuigen vermeld: *Ida Elisabet Barovius, Johannes van Erp, bedienaar des Evangeliums tot Meerkerk.*

Het gezin

Even terug naar 1702, toen vader en moeder trouwden werd er bij de notaris van Amsterdam een akte opgesteld, waarin werd vastgelegd hoe het met de eigendommen zou moeten gaan. Het echtpaar trouwde op huwelijkse voorwaarden. Omdat vader François van Dregt hierbij aanwezig was, lijkt het erop dat er in die familie veel eigendommen veilig gesteld moesten worden nu dochterlief met een dorpspredikant trouwde. Op de volgende pagina's staat dat handgeschreven document.

Uit het artikel van de historische vereniging www.ameide-tienhoven.nl uit september 2013 reconstrueer ik het gezin:

1. **François**, */d. 01/03-12-1702. In het doopboek voegde vader Barovius toe: *natus est die primo decembr. hora matutina terta*: is geboren op de 1ste december 's morgens om 3 uur. Doopgetuigen: François en Adriana van Dreght, vader en zus van Geertruij.
2. **Anna Maria**, */d. 02/03-08-1704. Doopgetuige: Ida Elisabeth Barovius, zus van vader Johannes;

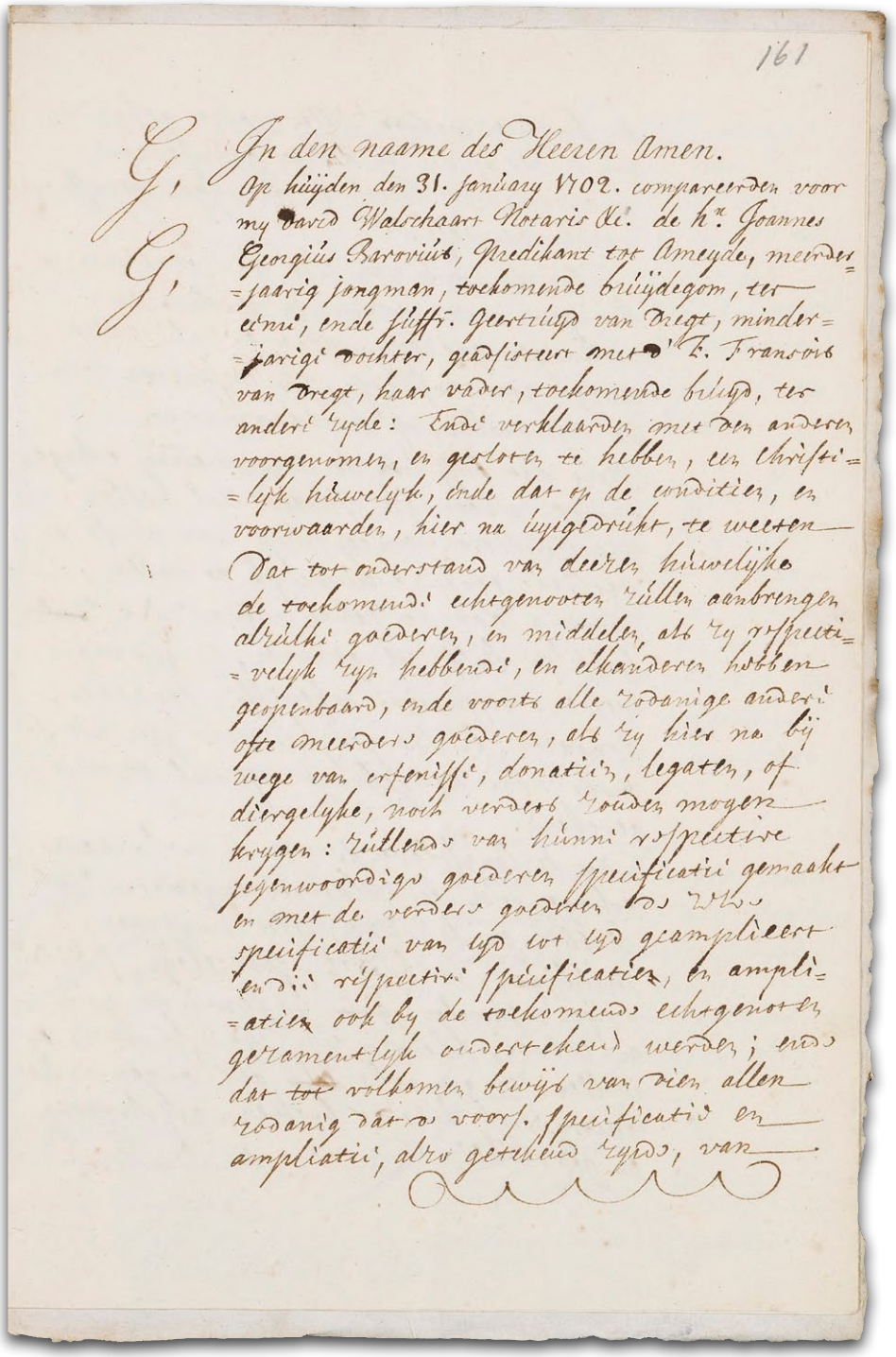

G, G,

In den naame des Heeren Amen.

Op huijden den 31. January 1702. compareerden voor my David Walschaart Notaris &c. de h.r Joannes Georgius Barovius, Predikant tot Ameyde, meerder=jaarig jongman, toekomende bruijdegom, ter eenre, ende suffr. Geertruyd van Dregt, minder=jarige dochter, geadsisteert met d'E. Fransois van Dregt, haar vader, toekomende bruyd, ter andere zyde: Ende verklaarden met den anderen voorgenomen, en gesloten te hebben, een Christi=lyk huwelyk, ende dat op de conditien, en voorwaarden, hier na uytgedrukt, te weeten

Dat tot onderstand van deezen huwelyke de toekomende echtgenooten zullen aanbrengen alzulke goederen, en middelen, als zy respecti=velyk zyn hebbende, en elkanderen hebben geopenbaard, ende voorts alle zodanige andere ofte meerdere goederen, als zy hier na bij wege van erfenisse, donatien, legaten, of diergelyke, noch verders zouden mogen krygen: zullende van hunne respective segenwoordige goederen specificatie gemaakt en met de verdere goederen de zelve specificatie van tyd tot tyd geamplieert en die respective specificatien, en ampli=atien ook by de toekomende echtgenooten gezamentlyk onderteekend werden; ende dat tot volkomen bewijs van dien allen zodanig dat de voors. specificatie en ampliatie, alzo geteekend zynde, van

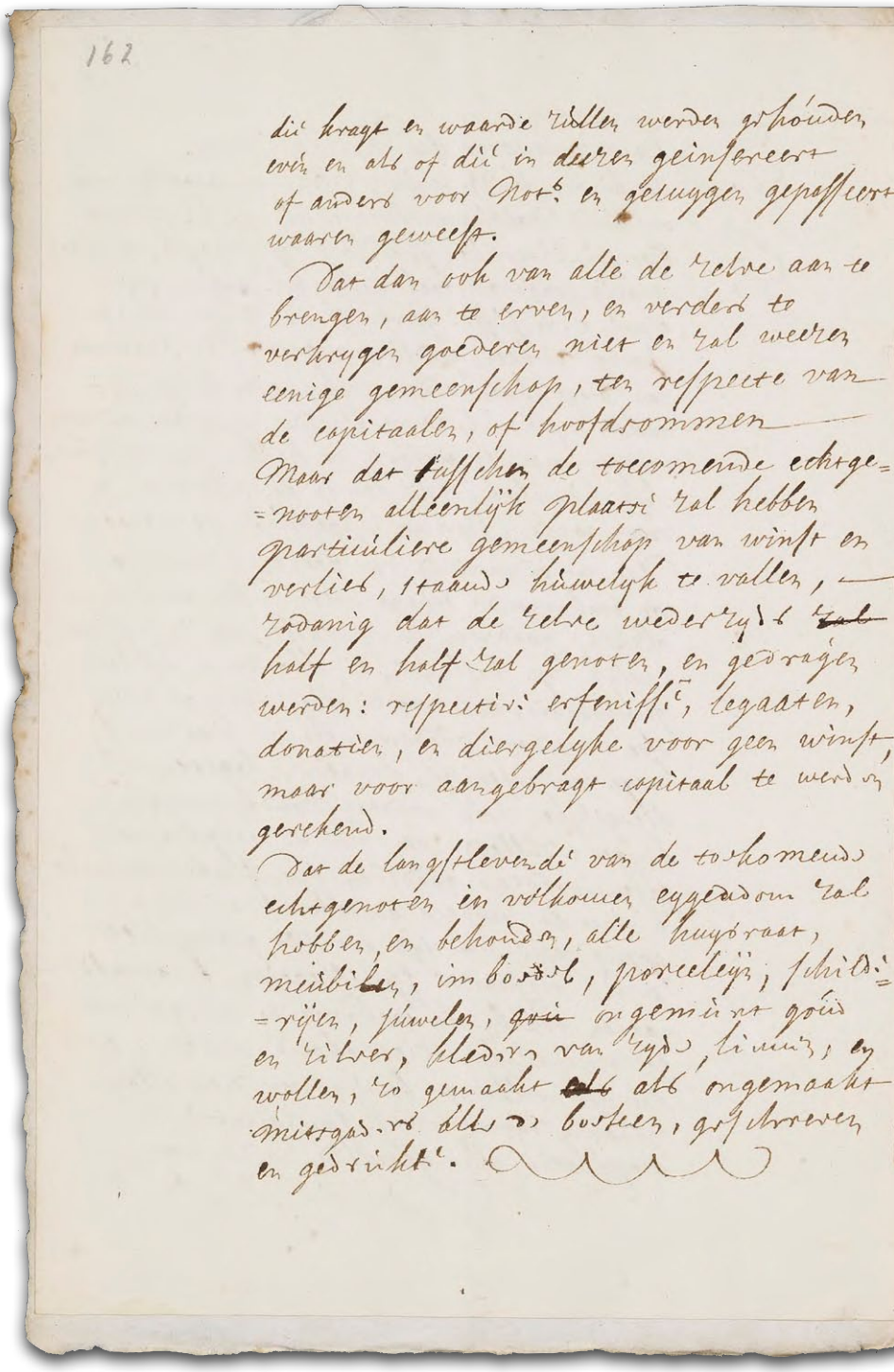

162

die kragt en waarde zullen werden gehouden
even en als of die in deezen geinsereert
of anders voor Not.s en getuygen gepasseert
waaren geweest.

Dat dan ook van alle de zelve aan te
brengen, aan te erven, en verders te
verkrygen goederen niet en zal weezen
eenige gemeenschap, ten respecte van
de capitaalen, of hoofdsommen
Maar dat tusschen de toecomende echtge=
=nooten alleenlyk plaatse zal hebben
particuliere gemeenschap van winst en
verlies, staande huwelyk te vallen, —
zodanig dat de zelve wederzyds ~~zal~~
half en half zal genoten, en gedragen
werden: respective erfenissen, legaaten,
donatien, en diergelyke voor geen winst,
maar voor aangebragt capitaal te werden
gerekend.

Dat de langstlevende van de toekomende
echtgenoten in volkomen eygendom zal
hebben, en behouden, alle huysraat,
meubilen, imbossel, porceleyn, schilde=
=ryen, juwelen, ~~gou~~ ongemunt goud
en zilver, kleeren van zyde, linnen, en
wollen, zo gemaakt ~~als~~ als ongemaakt
mitsgaders alle de boeken, geschreven
en gedrukte.

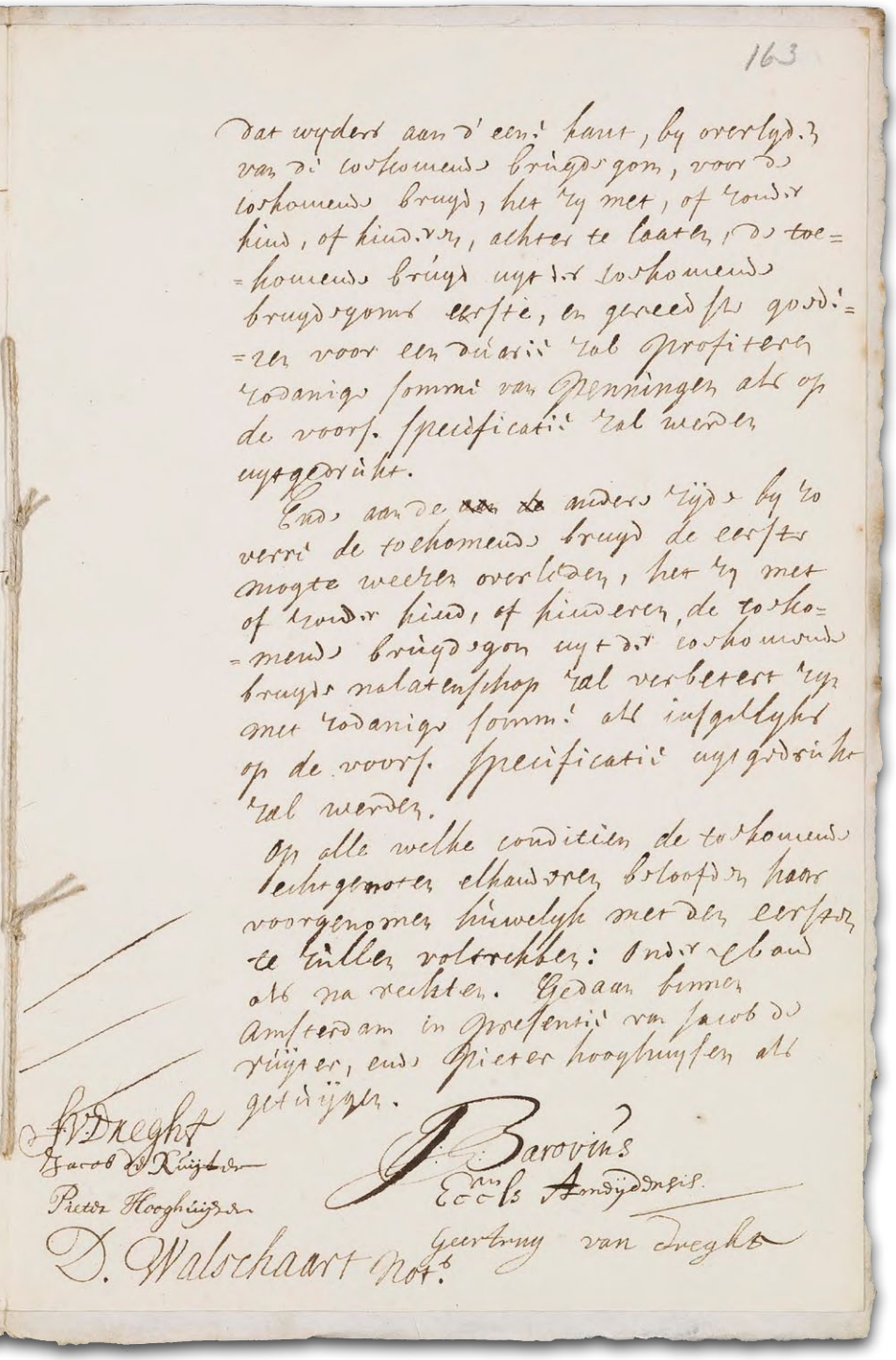

163

dat wyders aan d' eene kant, by overlyden
van de toekomende bruydegom, voor de
toekomende bruyd, het zy met, of zonder
kind, of kinderen, achter te laaten, de toe=
=komende bruyd uyt der toekomende
bruydegoms eerste, en gereedste goede=
=ren voor een duarie zal profiteren
zodanige somme van penningen als op
de voors. specificatie zal werden
uytgedrukt.

Ende aan de ~~xx~~ ~~xx~~ andere zyde by zo
verre de toekomende bruyd de eerste
mogte weezen overleden, het zy met
of zonder kind, of kinderen, de toeko=
=mende bruydegom uyt der toekomende
bruyde nalatenschap zal verbetert zyn
met zodanige somme als insgelyks
op de voors. specificatie uytgedrukt
zal werden.

Op alle welke conditien de toekomende
echtgenoten elkanderen beloofden haar
voorgenomen huwelyk met den eersten
te zullen voltrekken: onder eband
als na rechten. Gedaan binnen
Amsterdam in presentie van Jacob de
Ruyter, ende Pieter Hooghuysen als
getuygen.

J. Barovius
Eccles Amdydensis.

Geertruy van Dreght

J. v. Dreght
Jacob de Ruyter
Pieter Hooghuysen
D. Walschaart Not.

Norarieel archief Amsterdam, 1702
www.amsterdam.nl/stadsarchief via deze link: https://archief.amsterdam/archief/5075/5801

Gezicht op het dorp Ameide, gelegen aan de rivier de Lek. Links de kerk en aan de waterkant enkele vissers en boten, ca. 1643-1677, ets, Roelant Roghman (uitgever: Clement de Jonghe)

Rijksmuseum.nl

Nata 2 August 1704, denata die XI Maij 1705 sepulta die XIV maij: geboren 2 augustus, overleden 11 mei 1705, begraven 14de mei.

3. **Samuël**, */d. 18/19-11-1705. Natus den 18 november. Doopgetuigen tante Elisabeth en Johannes van Erp, dienaer des Evangeliums te Meerkerk.
4. **Anna** (ook: Johanna) **Maria**, */d. 03/04-09-1707. *Nata est 3 die septembr. verperi inter horam decimam et un decimam* (geboren 's avonds tussen 10 en 11 uur). Doopgetuigen: Anna Kunigunda Stremmel en tante Elisabeth (Kunigunda Barovius was een jongere zus van vader Johannes en woonde met haar man Leopold(us) Stremmel in Berleburg, Duitsland).
5. **Josina Cornelia**, */d. 31/31-01-1709. *Nata eodem die media nocte inter 12 et 1 horam* (geboren dezelfde dag, 's nachts tussen 12 en 1 uur). Doopgetuigen: Mattheus van Arp/Erp en Josina Metaalman/ Metaleman(s). *Bij absentie van de doopgetuigen geheven door Thomas Snoek en Adriana van Dregt*, zwager en zus van moeder Geertruij. Mattheus van Arp, gehuwd met Josina in 1695, was een halfbroer van haar.
6. **Jacoba Maria** (ook: Maria Jacoba), */d. 19/24-05-1711. *Nata die 19 Maij mane intra sextam et seprimam horam* (geboren 's morgens tussen 6 en 7 uur). Doopgetuige: Jacobus van Arp. *Bij absentie van de Peter in desselfs naam geheven door Thomas Snoek en Adriana van Dregt. Den 24 maij, zijnde eerste pinxterdag.* Jacobus van Arp was eerder getrouwd geweest met Elisabeth van Dreght, een oudere zus van Geertruij.
7. **Wolpherdina Johanna**, */d. 28/30-05-1715, *30 maij*

zijnde hemelvaartsdag. Nata die 28 Maij mane circa tertiam horam (geboren op 28 mei rond 3 uur 's morgens). Doopgetuigen: Wolpherd Nobeling en Johanna Kerbij (*de Heer en meester Wolpherd Nobeling, Advocaat Fiscaal en Procureur Generaal van Zeeland, Holland en West Vriesland en zijn Egtgenood Johanna Kerbij. In absentie derselve geheven door Ida Elisabet Barovius*.

8. **Johannes Arnoldus**, */d. 14/21-08-1718. *Natus filiosus die 14 August circa decimam horam vespertinam die dominica* (het jongetje is geboren op 14 augustus rond 10 uur 's avonds op de dag des Heeren / zondag). Doopgetuige: Anna Maria Hiddin(c)k, *huijsvrouw van Sr. Jacobus van Arp. Bij absentie van de dooppeet geheven door juffr. Cornelia van Arp.*
9. **Geertruijdt Elisabet(h)**, */d. 16/19-12-1723. *Nata die 16 decembr. vesperi hora decima 1723* (geboren op 16 dec. 's avonds om 10 uur). *De moeder geheven en ten doop gepresenteerd door Juffr. Magteld Bijlandt, huijsvrouw van de Heer Gerard Bijlandt, secretaris en borgermr van Ameijde en Drossard van Jaarsveld.*

De kinderen buiten het nest

In het artikel dat is te vinden op www.ameide-tienhoven.nl/wp-content/uploads/2013/03/Nieuwsblad-HVAT-2013-3-klein.pdf wordt door Teus Stahlie uitvoerig over het gezin verteld en over wat hen is overkomen nadat ze het ouderlijk nest verlaten hebben. Dit is een veel te lang verhaal voor Schoonhoven maar we halen er een paar dingen uit.

François Barovius (1702-1769)

François gaat op 14 december 1722 in ondertrouw met de uit Amsterdam afkomstige Johanna Costerus; het huwelijk vindt donderdag 7 januari 1723 in Ameide plaats.

Twee bijzonderheden: François trad in dienst van de West Indische Compagnie (WIC) en verbleef lange tijd in Afrika; hij werkte zich op tot opperkoopman en zelfs in 1740 tot directeur-generaal van de WIC-vestiging in Guinea (Ghana). Eind dertiger jaren wordt hij enige tijd door inboorlingen gevangen gehouden. Toch keert hij terug naar Ameide en worden hem en Johanna negen kinderen geschonken; slechts twee worden volwassen en die zijn voor Schoonhoven interessant:

- **Cornelia Jacoba Barovius**, gedoopt op 19-05-1743. Zij trouwt op 20-01-1764 te Schoonhoven met Johannes van Kempen, woonachtig alhier; zoon van schout en wordt zelf burgemeester van Schoonhoven, vanaf 1782 tot 1787, lid van de Vroedschap van de stad, van 1784 tot 1787 lid van de Rekenkamer van Holland en West-Friesland, vanaf 1796 lid van het bestuur van Holland, en van 11 april tot 10 november 1796 lid van de Eerste Nationale Vergadering voor het district

Fort Elmina in Ghana, waar François Barovius leiding gaf aan dit deel van de WIC, getekend door Gerard van Keulen 17de eeuw
gahetna.nl

Schoonhoven als plaatsvervanger van mr. D. van Horbag tijdens diens constitutie-commissieperiode. Dat zal een patriot zijn geweest! Cornelia Jacoba overlijdt in 1781 in Schoonhoven, slechts 38 jaar oud. Hierna is Van Kempen tweemaal hertrouwd. Hij overlijdt op 3 juni 1814 in Schoonhoven en zal in 1787 de aanhouding van Wilhelmina van Pruissen hier in Schoonhoven hebben meegemaakt! Hij en Cornelia krijgen vier kinderen, waarvan de oudste François Samuel Barovius (!) van Kempen heet.

- **Johannes Georgius Thomas Barovius**, gedoopt op 12-01-1746. Bij zijn overlijden op 22-12-1788 wordt vermeld: *zedert den jare 1764 Electeur van deze Stad* (gekozen tot schepen van Schoonhoven). Het Poorterboek meldt dat hij in 1763 poorter van Schoonhoven werd. Hij is waarschijnlijk nooit getrouwd.

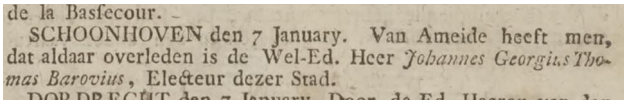
de la Basfecour. –
SCHOONHOVEN den 7 January. Van Ameide heeft men, dat aldaar overleden is de Wel-Ed. Heer *Johannes Georgius Thomas Barovius*, Electeur dezer Stad.

Rotterdamse Courant van 10 januari 1767

Dat WIC-verleden heeft helaas ook te maken met slavernijverleden; welke rol speelde François daarin? Hij keert in 1741 vrij plots terug naar Ameide! Hij kreeg ginds een zoon bij een Akan (vrouw uit een etnische matriarchale bevolkingsgroep): *Frans Barovious*, ook wel *Coedjo Abbreba* genoemd, die ook in Ameide heeft gewoond! In Ameide neemt François zitting in het college van Schout en Schepenen, is enige tijd burgemeester; hij renteniert en is soms geldschieter. In 1769 overlijdt François en zijn vrouw één jaar later. Beiden worden in Ameide begraven.

Josina Cornelia Barovius (1709-1789)

Samuel komt verderop aan de orde. In Renswoude en in Veenendaal was Josina huishoudster in de pastorie van haar broer Samuel. Als ze 40 jaar is

DE
LOFZANGEN
ISRAËLS.
TWEEDE DEEL,
DOOR
JOHANNIS GROENEWEGEN,
LEERAAR IN DE GEMEENTE GODS
TE WERKENDAM.
TE AMSTERDAM;
By ABRAHAM CORNELIS, Boek-
Verkooper aan den Over-Toom, 1777.

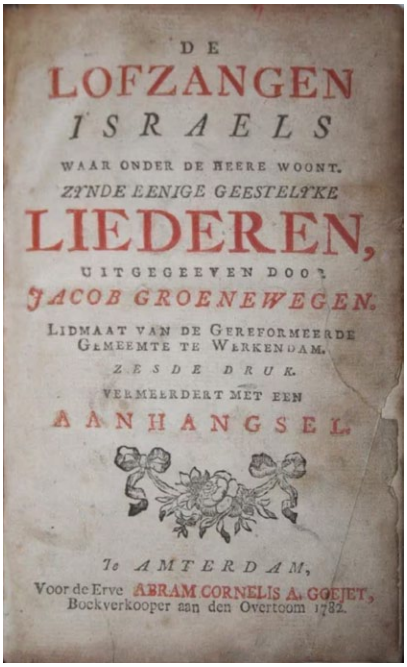
DE
LOFZANGEN
ISRAELS
WAAR ONDER DE HEERE WOONT.
ZYNDE EENIGE GEESTELYKE
LIEDEREN,
UITGEGEEVEN DOOR
JACOB GROENEWEGEN.
LIDMAAT VAN DE GEREFORMEERDE
GEMEEMTE TE WERKENDAM.
ZESDE DRUK.
VERMEERDERT MET EEN
AANHANGSEL.
Te AMTERDAM,
Voor de Erve ABRAM CORNELIS A. GOEJET,
Boekverkooper aan den Overtoom 1782.

Twee edities van 'De Lofzangen Israëls' van de broers Groenewegen, hoewel de liederen vooral uit de koker van Johannes kwamen

trouwt zij in Veenendaal op 22-09-1749 met Johannes Groenewegen (geboren in 1709 te Zoetermeer). Johannes was sinds 1739 predikant in Werkendam. Hij was sinds 1745 weduwaar van Anna Maria Valk van Blanken en had reeds drie dochters. Uit het huwelijk met Josina werd in 1751 één dochter geboren: Theodora Johanna. We kennen Johannes en zijn broer Jacob Groenewegen van *'De lofzangen Israëls'*, een bundel geestelijke gezangen, die Jacob samenstelde uit liederen die Johannes ooit maakte, maar die hij niet zo goed van kwaliteit vond om ze zelf uit te geven. Jacob dacht daar blijkbaar anders over. Hij woonde ook in Werkendam. Ze kwamen uit een gezin waarvan de vader remonstrants was, maar de broers sloegen een ander pad in.

Afkomst

Nog een ding citeren we uit dat lange artikel uit het blad van Ameide. Ds. Johannes Georgius Barovius (1665-1745) was zoon van een duits predikant. Bij zijn overlijden in 1745 wordt gememoreerd, dat hij in 1665 geboren is in het Duitse Hoingen bij Wetterau, in het graafschap Solms. Deze predikant heette, evenals zijn kleinzoon, Samuel Barovius en was getrouwd met Anna Maria Leidig. Johannes Georgius is in Hungen gedoopt op 26-12-1665 door zijn vader. Vader Samuel Barovius werd er op 29 januari 1677 begraven, nog maar ca. 39 jaar oud. Johannes Georgius liet hij zich inschrijven aan de Universiteit van Utrecht; een grote stap, maar de familie was vermogend waardoor deze studie mogelijk werd.

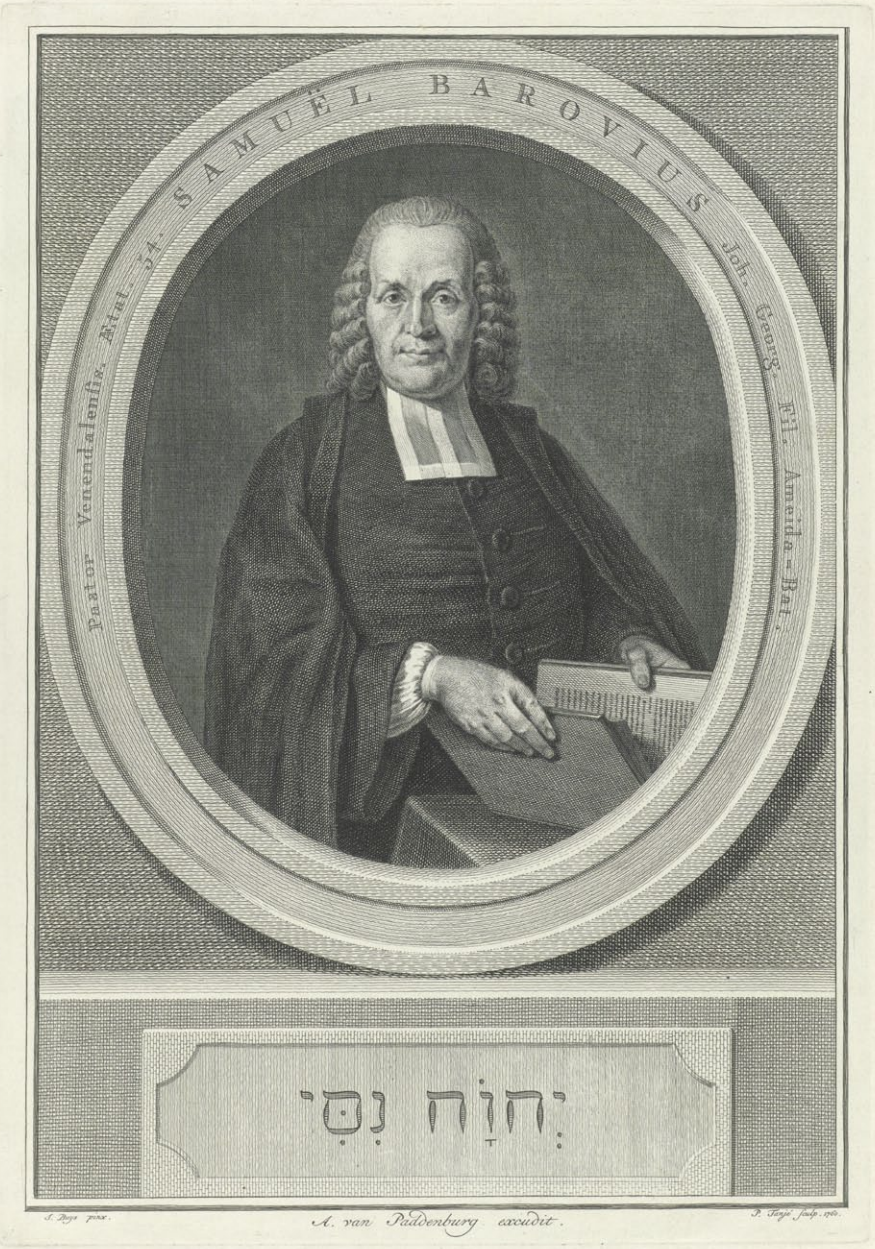
SAMUËL BAROVIUS
Pastor Venendalensis. Ætat. 54.
Joh. Georg. Fil. Ameida-Bat.
יְהוָה נִסִּי
S. Doyo pinx.
A. van Paddenburg excudit.
P. Tanjé sculp. 1760.

Samuel Barovius jr.

Nu zoomen we in op de Schoonhovense predikant, wiens portret, dat hiernaast staat, in de consistoriekamer aldaar hangt en wiens grafzerk onder de toren in de kerk ligt.

Portretten van predikanten werden meestal gemaakt wanneer zij in de grote steden Amsterdam, Utrecht of Rotterdam bijvoorbeeld stonden. Van de meeste dorpspredikanten zijn geen portretten nagelaten. Waarom heeft deze predikant, die in dorpen als Renswoude en Veenendaal stond juist in die tijd tóch een portret? Het portret was al gemaakt voordat hij naar Schoonhoven kwam, maar ook in een stadje als Schoonhoven werden geen portretten gemaakt. Van predikanten die in Schoonhoven stonden zijn enkel portretten beschikbaar, wanneer ze later in een van de grote steden stonden.

Merkwaardig

Naast dit merkwaardige aan de oorsprong van het portret is er nog iets dat opvalt: de hebreeuwse tekst eronder. Geen der portretten in de consistorie heeft iets hebreeuws. En dan: de Godsnaam staat erop, wat een rechtgeaarde Jood nooit zou doen! Dus het hebreeuws staat er niet omdat Barovius Joodse roots had. De hebreeuwse tekst is יְהוָה נִסִּי wat je uitspreekt als *Yehovah Nes'i* en *"De Heere is mijn banier"* betekent (zie Exodus 17:15, waar Mozes het altaar dat hij bouwde deze naam geeft).

Jeugd en studie

Door het artikel van Teus Stahlie in het verenigingsblad van Ameide weten we dat Samuel, evenals zijn broers en zussen, in Ameide is geboren. Teus schrijft daarover: *"Samuel treedt in de voetsporen van zijn vader en grootvader: hij werd ook predikant. Daartoe zal hij eerst de Latijnse School hebben doorlopen; waarschijnlijk in Schoonhoven."*

Dat is een aanname, maar andere mogelijkheden zijn Gorinchem of Vianen. Die liggen beiden op circa 20 kilometer afstand van Ameide, terwijl Schoonhoven op nog geen 15 kilometer ligt, dus aannemelijk is het wel…

In die tijd, 1724, legt hij openbare geloofsbelijdenis af in Ameide. Later

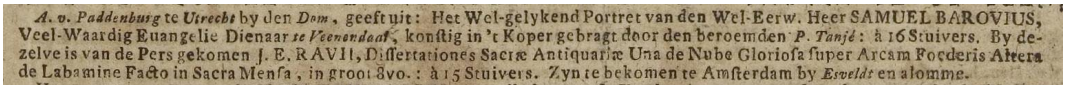
A. v. Paddenburg te Utrecht by den Dom, geeft uit: Het Wel-gelykend Portret van den Wel-Eerw. Heer SAMUEL BAROVIUS, Veel-Waardig Euangelie Dienaar te Veenendaal, konstig in 't Koper gebragt door den beroemden P. Tanjé: à 16 Stuivers. By dezelve is van de Pers gekomen J. E. RAVII, Dissertationes Sacræ Antiquariæ Una de Nube Gloriosa super Arcam Fœderis Altera de Labamine Facto in Sacra Mensa, in groot 8vo.: à 15 Stuivers. Zyn te bekomen te Amsterdam by Esveldt en alomme.

In de Leydse Courant van 16-05-1760 wordt geadverteerd met de uitgave van het 'wel-gelykend portret' van ds. Barovius

Het Stadskoren-pakhuis uit 1566 in de Koestraat; op de eerste etage was later de Latijnsche School gevestigd

samh.nl

datzelfde jaar ontdekken we Samuel Barovius in Rotterdam: in september 1724 komen we Samuel tegen in het zogenaamde *Album Discipulorum* van de *Erasmianae Scholae Rotterdami* (een lijst van de leerlingen van de Erasmiaanse school te Rotterdam), voor een *'post-examen hybernum'*. Wikipedia legt hierbij uit: *"De Illustere school te Rotterdam werd opgericht in 1681 en gesloten in 1810. Zij was bedoeld als een overbrugging tussen de Latijnse school (in Rotterdam vanaf dan 'Erasmiaensche school' geheten) en een volledige universitaire opleiding elders, bijvoorbeeld te Leiden."* Dat sluit de Latijnse School te Schoonhoven nog steeds niet uit trouwens. Samuel is dan bijna 20 jaar.

In ieder geval is hij gaan studeren aan de Universiteit van Leiden op de faculteit Theologie, onder de vleugels van professoren Johannes à Marck en Johannes Wesselius.

Stahlie zegt dan: Samuel *"schrijft in 1729 onder supervisie van professor Johannes Wesselius een dissertatie, getiteld: "Dissertatio theologica de primo geniti adoratione angelis imperata" naar aanleiding van de Bijbeltekst uit Hebreeën 1: 6."* (dat betekent: theologische verhandeling over het bevel (van God) aan de engelen om de Eerstgeborene (Jezus) te aanbidden (bij Zijn komst in de wereld). Hoewel de titel dit lijkt te zeggen is dit toch niet een dissertatie zoals wij die kennen om daarmee te promoveren voor een bepaalde titel; prof. dr. Fred A. van Lieburg (VU) legt uit: *"Dissertatie betekent gewoon 'verhandeling'. Onze betekenis van proefschrift om doctor te worden is een latere verschuiving. Het zou pas een soort huidige dissertatie zijn als de verdediging 'pro gradu' was."*

Deze verhandeling is in te zien in de studiezaal van de bibliotheek van de Universiteit van Leiden; dankzij Jaap de Vreugd van de afdeling

Professor Johannes Wesselius

Special Collection Services staan foto's hiervan hiernaast afgebeeld.

Maar op Google-books komen we nóg iets tegen dat op een dissertatie lijkt: *Disputatio theologica de judicandis novissime vivis et mortuis*, uit 1730. Dit is echter een oefendispuut door Samuel. Ik vroeg aan prof. van Lieburg wat dit inhield en hij legde uit: het gaat om een *"oefendisputatie: ofwel wat wij zouden noemen 'een paper voor een werkcollege'. Daarbij verdedigde een student, onder leiding van de hoogleraar, voor de medestudenten een bepaalde behandeling van een onderwerp. Publiek mocht er ook bij zijn. Er werd flink gediscussieerd c.q. gedisputeerd. […] De disputatie vond plaats op 25 oktober 1730 van 9 tot 10 uur 's morgens. Voorzitter was de theologiehoogleraar Johannes a Marck.*

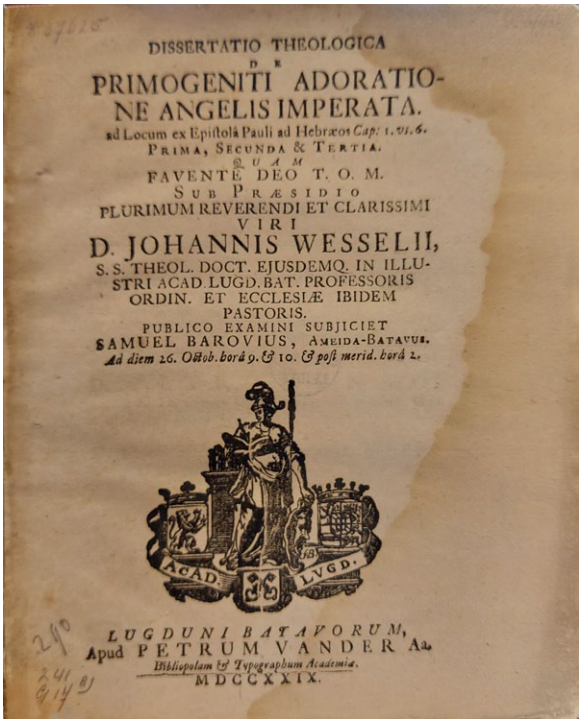
DISSERTATIO THEOLOGICA
DE
PRIMOGENITI ADORATIONE ANGELIS IMPERATA.
ad Locum ex Epistolâ Pauli ad Hebræos *Cap: 1. vs. 6.*
PRIMA, SECUNDA & TERTIA.
QUAM
FAVENTE DEO T. O. M.
SUB PRÆSIDIO
PLURIMUM REVERENDI ET CLARISSIMI
VIRI
D. JOHANNIS WESSELII,
S. S. THEOL. DOCT. EJUSDEMQ. IN ILLUSTRI ACAD. LUGD. BAT. PROFESSORIS ORDIN. ET ECCLESIÆ IBIDEM PASTORIS.
PUBLICO EXAMINI SUBJICIET
SAMUEL BAROVIUS, AMEIDA-BATAVUS.
Ad diem 26. Octob. horâ 9. & 10. & post merid. horâ 2.
ACAD LVGD
LUGDUNI BATAVORUM,
Apud PETRUM VANDER Aa,
Bibliopolam & Typographum Academiæ.
MDCCXXIX.

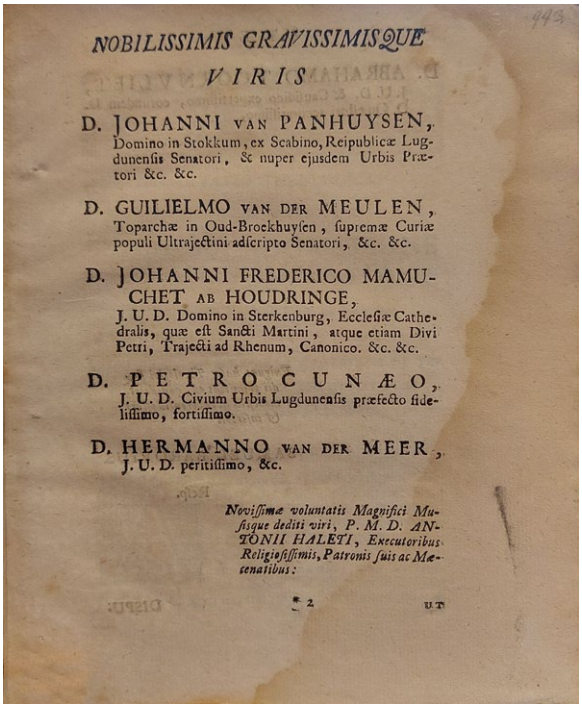
NOBILISSIMIS GRAVISSIMISQUE VIRIS

D. JOHANNI VAN PANHUYSEN,
Domino in Stokkum, ex Scabino, Reipublicæ Lugdunensis Senatori, & nuper ejusdem Urbis Prætori &c. &c.

D. GUILIELMO VAN DER MEULEN,
Toparchæ in Oud-Broekhuysen, supremæ Curiæ populi Ultrajectini adscripto Senatori, &c. &c.

D. JOHANNI FREDERICO MAMUCHET AB HOUDRINGE,
J. U. D. Domino in Sterkenburg, Ecclesiæ Cathedralis, quæ est Sancti Martini, atque etiam Divi Petri, Trajecti ad Rhenum, Canonico. &c. &c.

D. PETRO CUNÆO,
J. U. D. Civium Urbis Lugdunensis præfecto fidelissimo, fortissimo.

D. HERMANNO VAN DER MEER,
J. U. D. peritissimo, &c.

Novissimæ voluntatis Magnifici Musisque dediti viri, P. M. D. ANTONII HALETI, Executoribus Religiosissimis, Patronis suis ac Mæcenatibus:

* 2 UT

Publico examini subjiciet: met deze 'dissertatio theologica' stelt Samuel Barovius zich open om in het openbaar te worden geëxamineerd

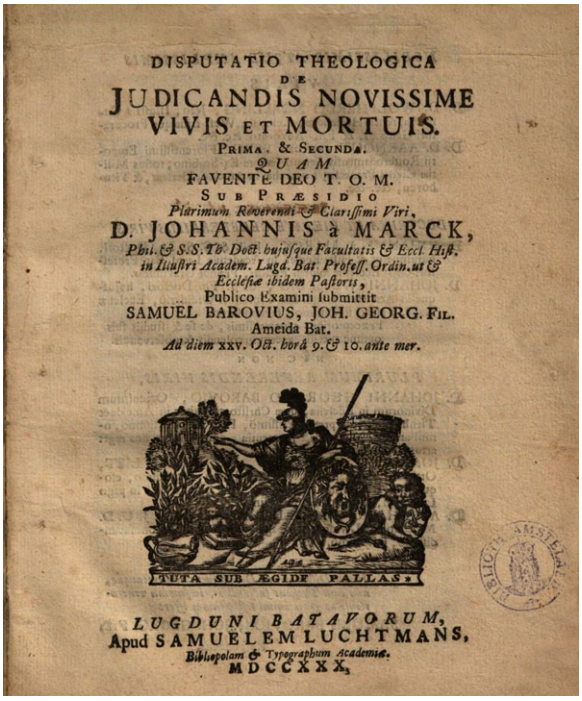

DISPUTATIO THEOLOGICA
DE
JUDICANDIS NOVISSIME
VIVIS ET MORTUIS.
PRIMA. & SECUNDA.
QUAM
FAVENTE DEO T. O. M.
SUB PRÆSIDIO
Plurimum Reverendi & Clarissimi Viri,
D. JOHANNIS à MARCK,
Phil. & S. S. Th. Doct. hujusque Facultatis & Eccl. Hist. in Illustri Academ. Lugd. Bat. Profess. Ordin. ut & Ecclesiæ ibidem Pastoris,
Publico Examini submittit
SAMUEL BAROVIUS, JOH. GEORG. FIL.
Ameida Bat.
Ad diem XXV. *Oct. horâ* 9. & 10. *ante mer.*

TUTA SUB ÆGIDE PALLAS.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud SAMUELEM LUCHTMANS,
Bibliopolam & Typographum Academiæ.
MDCCXXX.

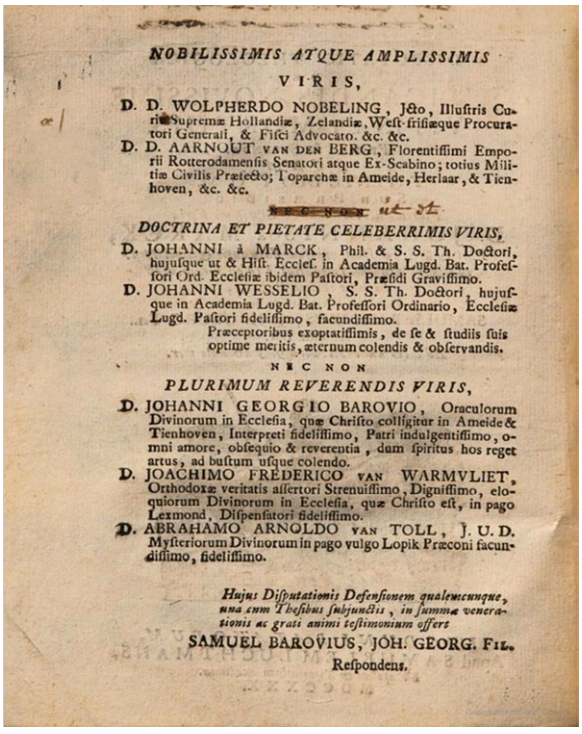

NOBILISSIMIS ATQUE AMPLISSIMIS
VIRIS,
D. D. WOLPHERDO NOBELING, Jcto, Illustris Curiæ Supremæ Hollandiæ, Zelandiæ, West-frisiæque Procuratori Generali, & Fisci Advocato. &c. &c.
D. D. AARNOUT VAN DEN BERG, Florentissimi Emporii Rotterodamensis Senatori atque Ex-Scabino; totius Militiæ Civilis Præfecto; Toparchæ in Ameide, Herlaar, & Tienhoven, &c. &c.
NEC NON
DOCTRINA ET PIETATE CELEBERRIMIS VIRIS,
D. JOHANNI à MARCK, Phil. & S. S. Th. Doctori, hujusque ut & Hist. Eccles. in Academia Lugd. Bat. Professori Ord. Ecclesiæ ibidem Pastori, Præsidi Gravissimo.
D. JOHANNI WESSELIO, S. S. Th. Doctori, hujusque in Academia Lugd. Bat. Professori Ordinario, Ecclesiæ Lugd. Pastori fidelissimo, facundissimo.
Præceptoribus exoptatissimis, de se & studiis suis optime meritis, æternum colendis & observandis.
NEC NON
PLURIMUM REVERENDIS VIRIS,
D. JOHANNI GEORGIO BAROVIO, Oraculorum Divinorum in Ecclesia, quæ Christo colligitur in Ameide & Tienhoven, Interpreti fidelissimo, Patri indulgentissimo, omni amore, obsequio & reverentia, dum spiritus hos reget artus, ad bustum usque colendo.
D. JOACHIMO FREDERICO VAN WARMVLIET, Orthodoxæ veritatis assertori Strenuissimo, Dignissimo, eloquiorum Divinorum in Ecclesia, quæ Christo est, in pago Lexmond, Dispensatori fidelissimo.
D. ABRAHAMO ARNOLDO VAN TOLL, J. U. D. Mysteriorum Divinorum in pago vulgo Lopik Præconi facundissimo, fidelissimo.

Hujus Disputationis Defensionem qualemcunque, una cum Thesibus subjunctis, in summæ venerationis ac grati animi testimonium offert
SAMUEL BAROVIUS, JOH. GEORG. FIL.
Respondens.

Het in boekwerk verschenen dispuut dat Samuel Barovius in 1730 had onder de vleugels van professor Johannes a Marck

Professor Johannes à Marck

Disputaties werden altijd gedrukt bij de academiedrukker (hier de Leidse uitgever Samuel Luchtmans). Deze gedrukte versie droeg de disputant op aan personen die iets voor hem betekenden. In dit geval twee ambachtsheren van Ameide etc., de leermeesters theologie in Leiden: (Marck en Wesselius), zijn vader, en de predikanten van Lexmond en Lopik." Samuel Barovius leerde zo de theorie goed te verwoorden.

Predikant

Het artikel van Teus Stahlie gaat verder over het predikantschap van Barovius: *"Op 16 oktober 1731 wordt hij als kandidaat in Ameide (!) bevestigd; ongetwijfeld zal hij daar zijn vader enige tijd in zijn ambtswerk gesteund hebben."* Het beroepingswerk in die tijd zat geheel anders in elkaar dan vandaag de dag.

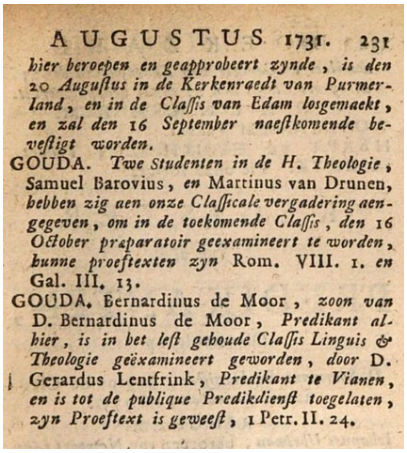

AUGUSTUS 1731. 231

hier beroepen en geapprobeert zynde, is den 20 Auguſtus in de Kerkenraedt van Purmerland, en in de Claſſis van Edam losgemaekt, en zal den 16 September naeſtkomende beveſtigt worden.

GOUDA. *Twe Studenten in de H. Theologie,* Samuel Barovius, *en* Martinus van Drunen, *hebben zig aen onze Claſſicale vergadering aengegeven, om in de toekomende Claſſis, den 16 October præparatoir geexamineert te worden, hunne proeftexten zyn* Rom. VIII. 1. *en* Gal. III. 13.

GOUDA. Bernardinus de Moor, *zoon van* D. Bernardinus de Moor, *Predikant alhier, is in het leſt gehoude Claſſis Linguis & Theologie geëxamineert geworden, door* D. Gerardus Lentfrink, *Predikant te Vianen, en is tot de publique Predikdienſt toegelaten, zyn Proeftext is geweeſt,* 1 Petr. II. 24.

Boekzaal der geleerde waerelt, Deel 33, 1731: Samuel Barovius meldt zich aan bij de Classis Gouda en Schoonhoven om preparatoir geëxamineerd te worden over twee Bijbelteksten: Romeinen 8:1 en Galaten 3:13

Eerst vond de studieafronding plaats op de universiteit. Daarna werd de student door de classis van zijn woonplaats geëxamineerd. De examinatie door de classis stond los van de studieplaats (Leiden). Je moest enkel de getuigschriften van je hoogleraren meenemen om examen te doen voor een van de 53 classes.

Bij deze laatste fase, voorafgaand aan de beroepbaarstelling, was de Staat zeer betrokken: de predikant krijgt van 'Den Haag' een traktement. Deze toestemming heet *handopening*.

De overheid moet toestemming geven aan een gemeente om te beroepen (*approbatie*) én moet ook de uitnodiging aan een kandidaat of predikant voor een beroep (dus de keuze voor de persoon) goedkeuren.

Het examen bestond uit twee delen: het *preparatoir* (voorbereidend) examen en het *peremptoir* (beslissend) examen. Bij het *preparatoir* examen werd de aanstaande predikant bevraagd naar de leer van de kerk, zijn levenshouding en zijn geschiktheid voor het ambt. Als dat gunstig uitviel werd hij als proponent beroepbaar gesteld, dus kreeg hij het recht om toegelaten te worden tot het ambt. Maar voordat hij definitief werd benoemd, onderwierpen toekomstige collega's van de classis hem opnieuw aan een theologisch onderzoek, dat *peremptoir* examen.

Stahlie noemt 16 oktober 1731, maar dat is dus de datum van dat pre*paratoir* examen, dat (!) hier in Schoonhoven werd afgenomen. Daar moest hij samen met een andere student een verhandeling geven (een soort proefpreek) over Rom. 8:1 en Gal. 3:13; het is onduidelijk of beiden over deze twee teksten moesten preken of dat Barovius over Rom. 8:1 moest preken en zijn medestudent Martinus van Drunen over de andere tekst. Romeinen 8 vers 1 luidt: *"Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vlees wandelen, maar naar den Geest"* en Galaten 3 vers 13 luidt: *"Christus heeft ons verlost van den vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons; want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk die aan het hout hangt"*. Deze teksten hebben zeker een verband met elkaar dus ze zouden allebei bepreekt kunnen zijn.

Na het *peremptoir* examen volgt een tijd van wachten. Wanneer een gemeente wil beroepen, wordt een

dubbeltal, drie- of viertal predikanten opgesteld en aan de plaatselijke gemeenteraad of stadsbestuur voorgelegd. Daar wordt bepaald welke predikant uiteindelijk mag worden beroepen, terwijl de gehele lijst in de pers wordt gepubliceerd. We zien Barovius in maart 1732 bij een zestal proponenten ter nominatie voor een beroep naar (Sint?) Pancras. In juni 1732 op dubbeltal voor een beroep naar Halsteren en 't Fort Rovere. In september 1732 maar liefst een achttal ter nominatie van een beroep naar (Sint?) Annelant, waar hij tot de tweede ronde als een van de vier wordt uitgekozen. Op 28 november 1732 is hij verkozen uit een viertal in de nominatie voor een beroep naar Renswoude *"en ook beroepen, welk beroep dien dag door zijn hoog Welgeb. den Heer van Renswoude is geapprobeert"*.

Anonieme tekening van de Hervormde kerk van Renswoude naar Jan de Beijer, 23 september 1749, in hetzelfde jaar als ds. Barovius naar Veenendaal vertrok
Utrechts Archief

Renswoude

Dit beroep neemt hij aan en Samuel wordt er *"op 19 april 1733 bevestigd en doet hij zijn intrede met een preek over 1 Corinthiërs 2:2. Hij is gedurende de hele Renswoudse periode ongehuwd; er zijn sterke aanwijzingen, dat zijn zus Josina Cornelia bij hem inwoont. Tijdens zijn ambtsperiode krijgt hij enkele beroepen, maar besluit pas begin 1749 – na ruim 15 jaar in Renswoude gediend te hebben – een beroep van de gemeente in Veenendaal aan te nemen"*, aldus Teus Stahlie.

In deze tijd blijkt dat beroepingswerk toentertijd niet zo werkte als in onze tijd. Barovius staat al in 1735 (en niet pas na vier jaar) op het drietal voor een beroep naar Woubrugge, samen met Alexander Comrie (*Philosophiæ Doctor en Proponent in de Heylige Theologiæ, woonende tot Leyden*). Comrie wordt beroepen en neemt dat beroep aan.

Dat Barovius met Comrie op een nominatie staat, gebeurt nog enkele keren. Zouden deze twee eenzelfde ligging hebben? Beiden hadden een verbinding met de Akademie van Leiden; Comrie was een jaar jonger dan Barovius. Het zou een aardig onderwerp voor nader onderzoek zijn. Toen Comrie in Schoonhoven op de nominatie voor een beroep stond, keurde het stadsbestuur dit beroep af; dit had te maken met zijn voetiaanse ligging, terwijl het stadsbestuur liever een cocciaans prediker zag verschijnen. Was de latere keuze voor Barovius gevolg van een gewijzigde samenstelling van het

dr. Alexander Comrie

stadsbestuur? Of week Barovius toch meer van Comrie af?

Tot slot: in deze tijd overleed ook zijn vader in Ameide, na een korte tijd van emeritaat. Johannes Georgius Barovius had de gemeente van Ameide bijna 48 jaar gediend! Hij stierf in 1745 en werd in de kerk van Ameide begraven, evenals later zijn vrouw Geertruy van Dregt, die na 1767 moet zijn overleden.

Veenendaal

Hier doet Samuel op 9 februari 1749 intrede. Zijn zus Josina Cornelia Barovius, trouwt er in september van dat jaar met de bevindelijke dominee Johannes Groenewegen, weduwnaar van Anna Maria Valk van Blanken.

Drie jaar later treedt Samuel, op 46-jarige leeftijd, ook in het huwelijk.

Tekening van de Oude Kerk en het oude kerkhof, getekend op 16 juli 1750, ruim een jaar nadat ds. Barovius het beroep naar Veenendaal aannam; rechts de pastorie

Samuel trouwt met de 47-jarige, in Amsterdam geboren, Gijsberta Geertruij(d) van Geel uit Utrecht. Hun huwelijksvoltrekking vindt in Veenendaal plaats op 3 mei 1752, door ds. Theodorus Feltman de Bevere uit Utrecht. Uiteraard vindt de afkondiging van het voorgenomen huwelijk ook in Utrecht plaats, zodat eventuele bezwaren tegen dit huwelijk ingediend kunnen worden. Samuel en Gijsberta zijn al op leeftijd en kregen geen kinderen.

De Grote Kerk met rechts de pastorie die in 1956 werd afgebroken

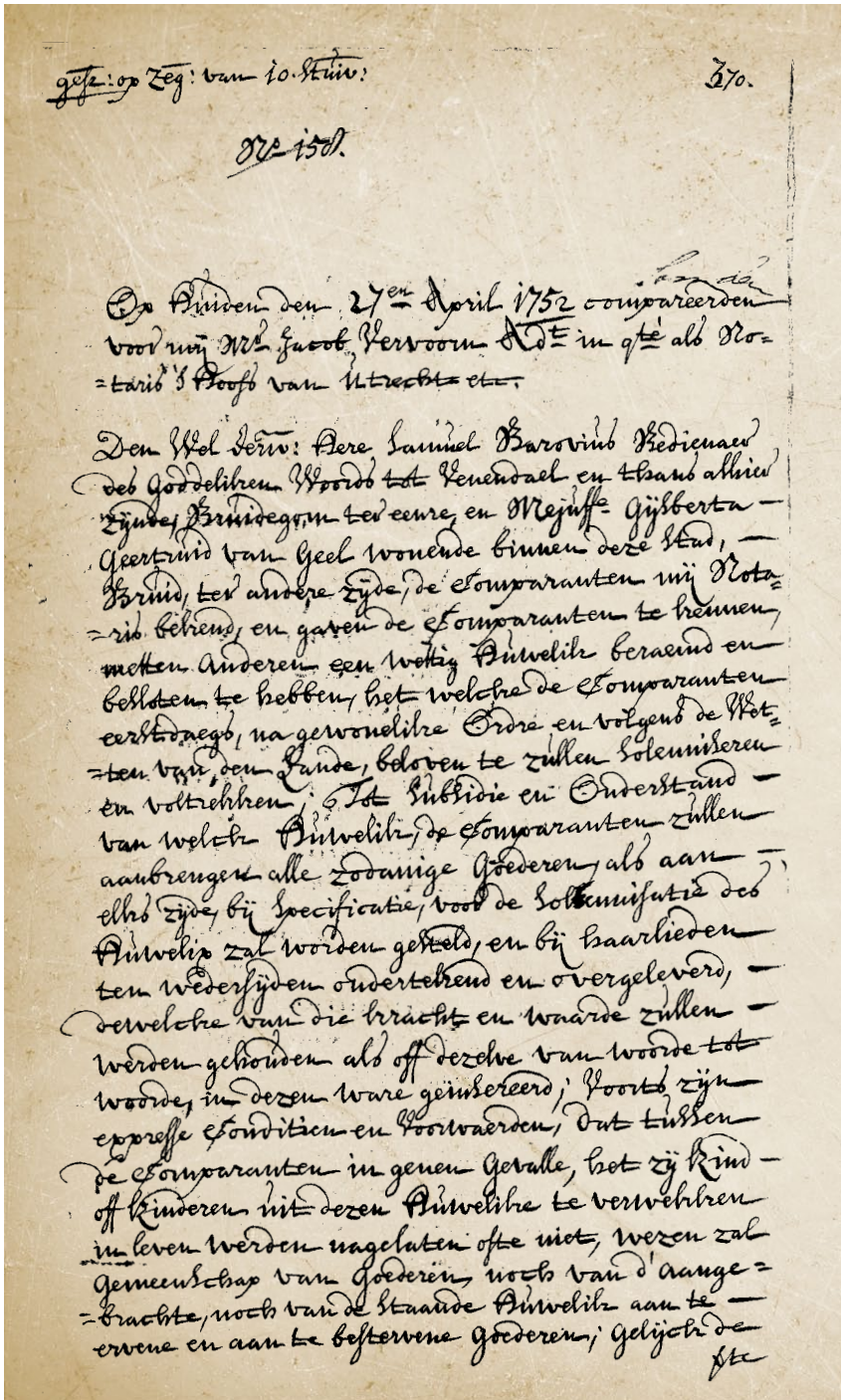

gesz: op Zeg: van 10. Stuiv: 370.

No. 158.

Op Huiden den 27en April 1752 compareerden voor mij Mr. Jacob Vervoorn Adt. in qté als Notaris 's Hoofs van Utrecht etc.

Den Wel Ferw: Heere Samuel Barovius Bedienaer des Goddelijken Woords tot Venendael en thans alhier zijnde, Bruidegom ter eenre, en Mejuffe. Gijsberta Geertruid van Geel wonende binnen deze Stad, Bruid, ter andere zijde, de Comparanten mij Notaris bekend, en gaven de Comparanten te kennen, metten Anderen een wettig Huwelijk beraemd en besloten te hebben, het welcke de Comparanten eerstdaegs, na gewoonelijke Ordre en volgens de Wetten van den Lande, beloven te zullen solenniseren en voltrekken; Tot Subsidie en Onderstand van welck Huwelijk, de Comparanten zullen aanbrengen alle zodanige Goederen, als aan elks zijde, bij Specificatie, voor de Solennisatie des Huwelijx zal worden gesteld, en bij haarlieden ten wedersijden onderteekend en overgeleverd, dewelcke van die kracht en waarde zullen werden gehouden als off dezelve van woorde tot woorde, in dezen ware geinsereerd; Voorts zijn expresse Conditien en Voorwaerden, dat tussen de Comparanten in genen Gevalle, het zij Kind off Kinderen uit dezen Huwelijke te verwekken in leven werden nagelaten ofte niet, wezen zal Gemeenschap van Goederen, noch van d'aangebrachte, noch van de staande Huwelijk aan te ervene en aan te bestervene Goederen; gelijck de

ste

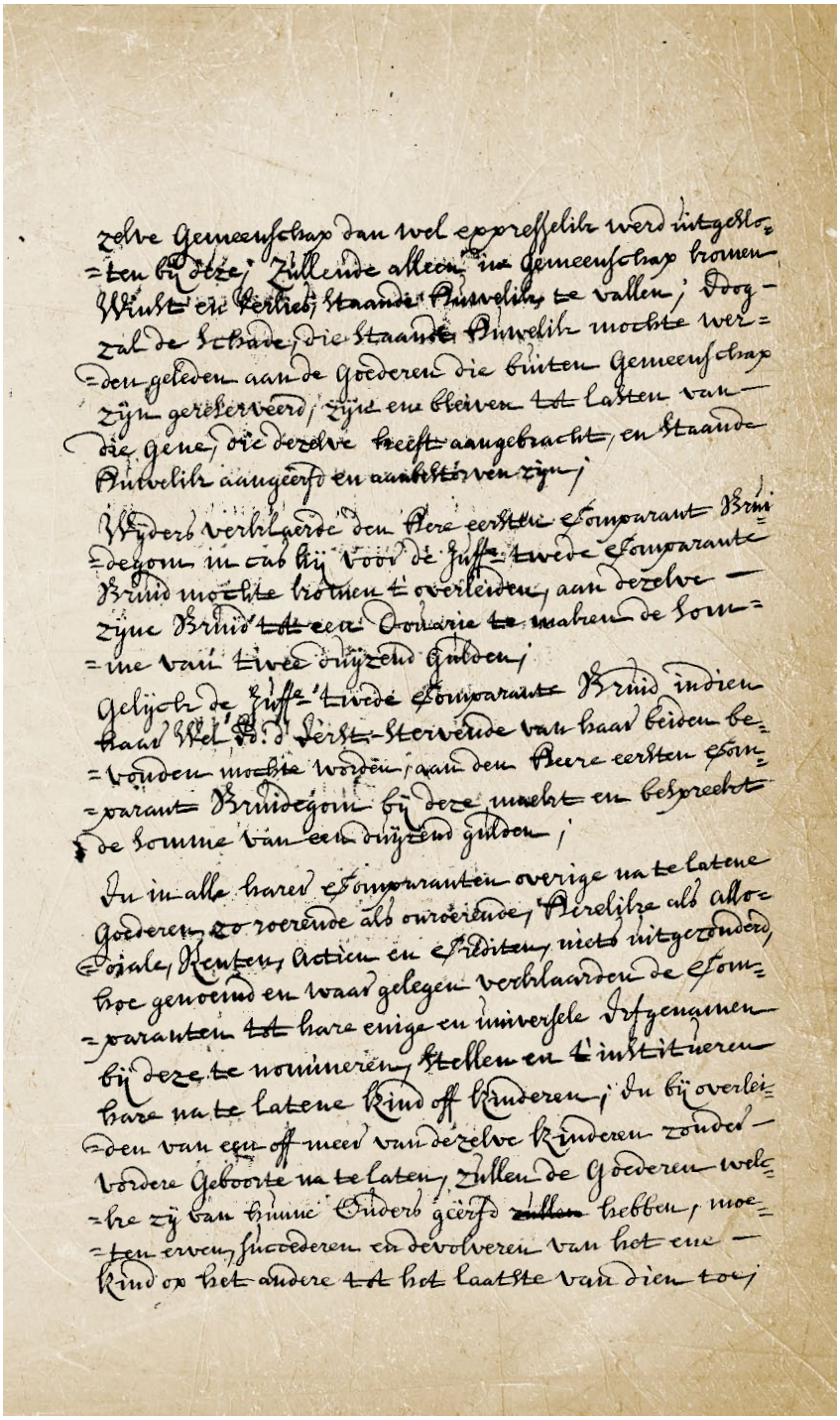

zelve Gemeenschap dan wel expresselik werd uitgeslo=
=ten bij deze; Zullende alleen in Gemeenschap komen
Winst en Verlies, staande Huwelik te vallen; Doog-
zal de Schade, die staande Huwelik mochte wer=
=den geleden aan de Goederen die buiten Gemeenschap
zijn gereserveerd, zijn en bleiven tot lasten van
die gene, die dezelve heeft aangebracht, en staande
Huwelik aangeerfd en aanbestorven zijn;

Wijders verklaerde den Heere eersten Comparant Brui=
=degom in cas hij voor de Juffr. twede Comparante
Bruid mochte komen t' overleiden, aan dezelve
zijne Bruid tot een Douarie te maken de som=
=me van twee duijzend gulden;

Gelijck de Juffr. twede Comparante Bruid indien
haar Wel Ed. d' Eerst-stervende van haar beiden be=
=vonden mochte worden, aan den Heere eersten Com=
=parant Bruidegom bij deze maekt en bespreekt
de somme van een duijzend gulden;

En in alle harer Comparanten overige na te latene
Goederen, zo roerende als onroerende, Herelijke als allo=
=diale, Renten, Actien en Crediten, niets uitgezonderd,
hoe genoemd en waar gelegen verklaarden de Com=
=paranten tot hare enige en universele Erfgenamen
bij deze te nommeren, stellen en t' instituëren
hare na te latene Kind off Kinderen; En bij overlei=
=den van een off meer van dezelve Kinderen zonder
vordere Geboorte na te laten, zullen de Goederen welc=
=ke zij van hunne Ouders geërfd ~~zullen~~ hebben, moe=
=ten erven, succederen en devolveren van het ene
Kind op het andere tot het laatste van dien toe;

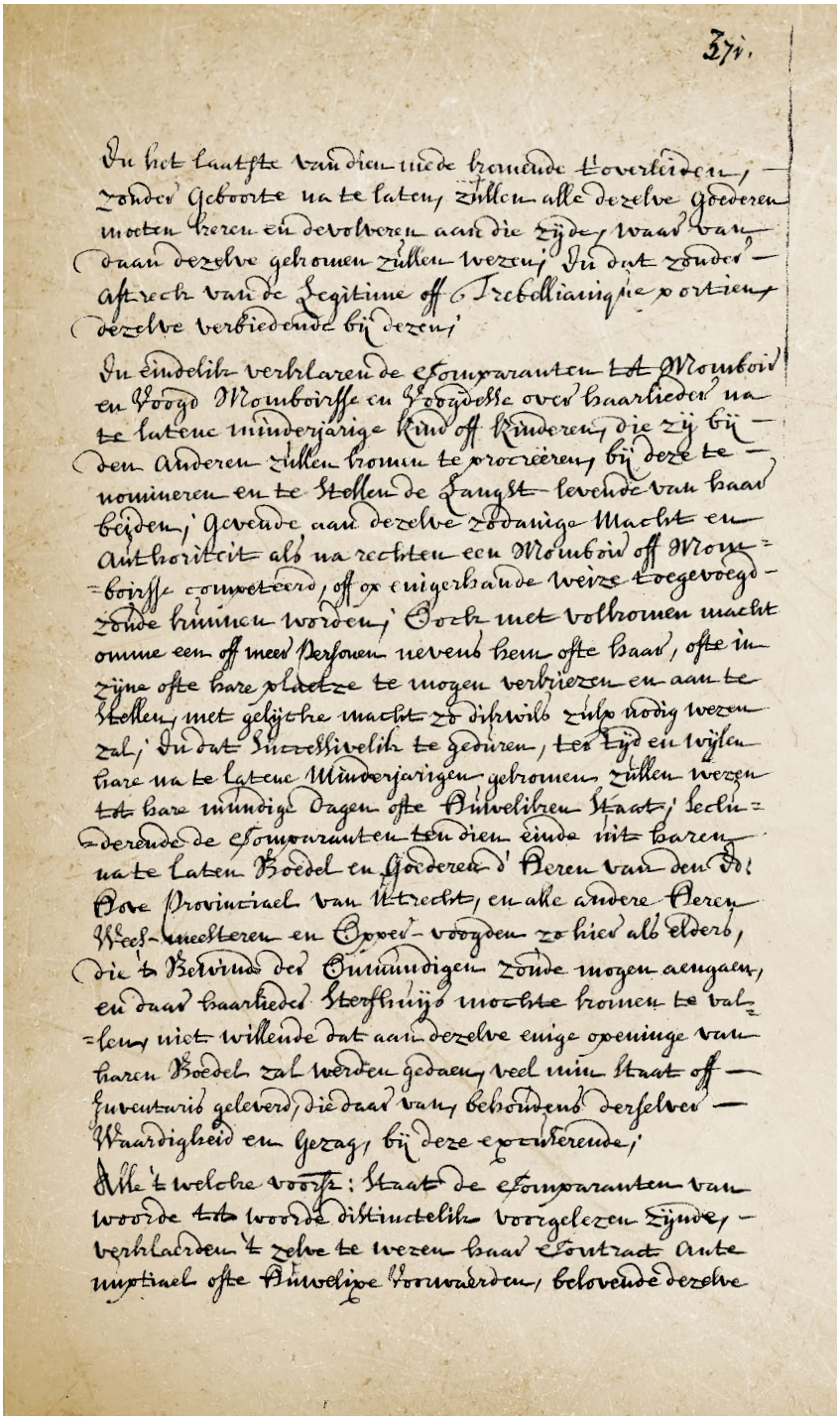

In het laatste van dien mede komende t'overleiden, zonder Geboorte na te laten, zullen alle dezelve goederen moeten keeren en devolveren aan die zijde, waar van daan dezelve gekomen zullen wezen; In dat zonder astreck van de Legitime off Trebellianique portien, dezelve verbiedende bij dezen;

In eindelik verklaren de Comparanten tot Momboir en Voogd Momboirsse en Voogdesse over haarlieder na te latene minderjarige Kind off Kinderen, die zij bij den Anderen zullen komen te procreëren, bij deze te nomineren en te stellen de Langst levende van haar beiden; Gevende aan dezelve zodanige Macht en Authoriteit als na rechten een Momboir off Momboirsse competeerd, off op enigerhande weize toegevoegd zoude kunnen worden; Oock met volkomen macht omme een off meer Personen nevens hem ofte haar, ofte in zijne ofte hare plaetze te mogen verkiezen en aan te stellen, met gelijcke macht zo dikwils zulx nodig wezen zal; In dat successivelik te geduren, ter tijd en wijlen hare na te latene Minderjarigen gekomen zullen wezen tot hare mundige dagen ofte Huwelijken staat; Secluderende de Comparanten ten dien einde uit haren na te laten Boedel en Goederen d' Heren van den Id: Hove Provinciael van Utrecht, en alle andere Heren Wees-meesteren en Opper-voogden zo hier als elders, die 't Bewind der Onmundigen zoude mogen aengaen, en daar haarlieder sterfhuijs mochte komen te vallen, niet willende dat aan dezelve enige openinge van haren Boedel zal werden gedaen, veel min staat off Inventaris geleverd, die daar van, behoudens derselver Waardigheid en Gezag, bij deze excuserende;

Alle 't welcke voorsz: staat de Comparanten van woorde tot woorde distinctelik voorgelezen zijnde, verklaerden 't zelve te wezen haar Contract ante nuptiael ofte Huwelijxe voorwaerden, belovende dezelve

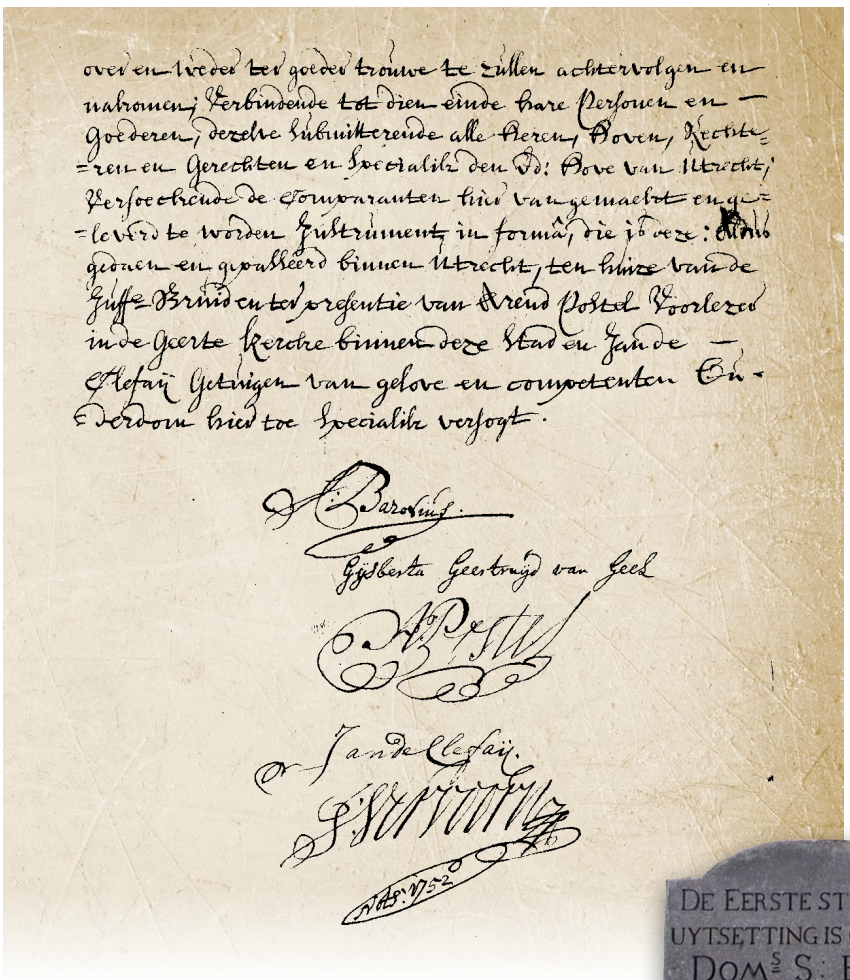

Op 27-04-1752 laten Samuel Barovius en Gijsberta Geertruijd van Geel bij Notaris J. Vervoorn deze vier pagina's tellende akte met huwelijkse voorwaarden opstellen.

Een jaar eerder, 1751, stond Samuel op de nominatie voor een beroep naar Utrecht! Echter door een roddel ging het beroep niet door, hoewel later werd aangetoond dat de roddel een leugen was. De aanstichter was nota bene een collega-predikant met de naam Engel!

Pas in 1762 neemt hij een beroep aan naar het stadje Schoonhoven, waar hij op 12 september 1762 intrede doet. Dichterbij zijn geboortedorp Ameide…

Nog één ding uit deze tijd is het vermelden waard: de witte Oude Kerk op de markt in Veenendaal wordt in 1753 uitgebreid. Aan de buitengevel prijkt, tot op de huidige dag, een gedenksteen met de naam van dominee S. Barovius erop.

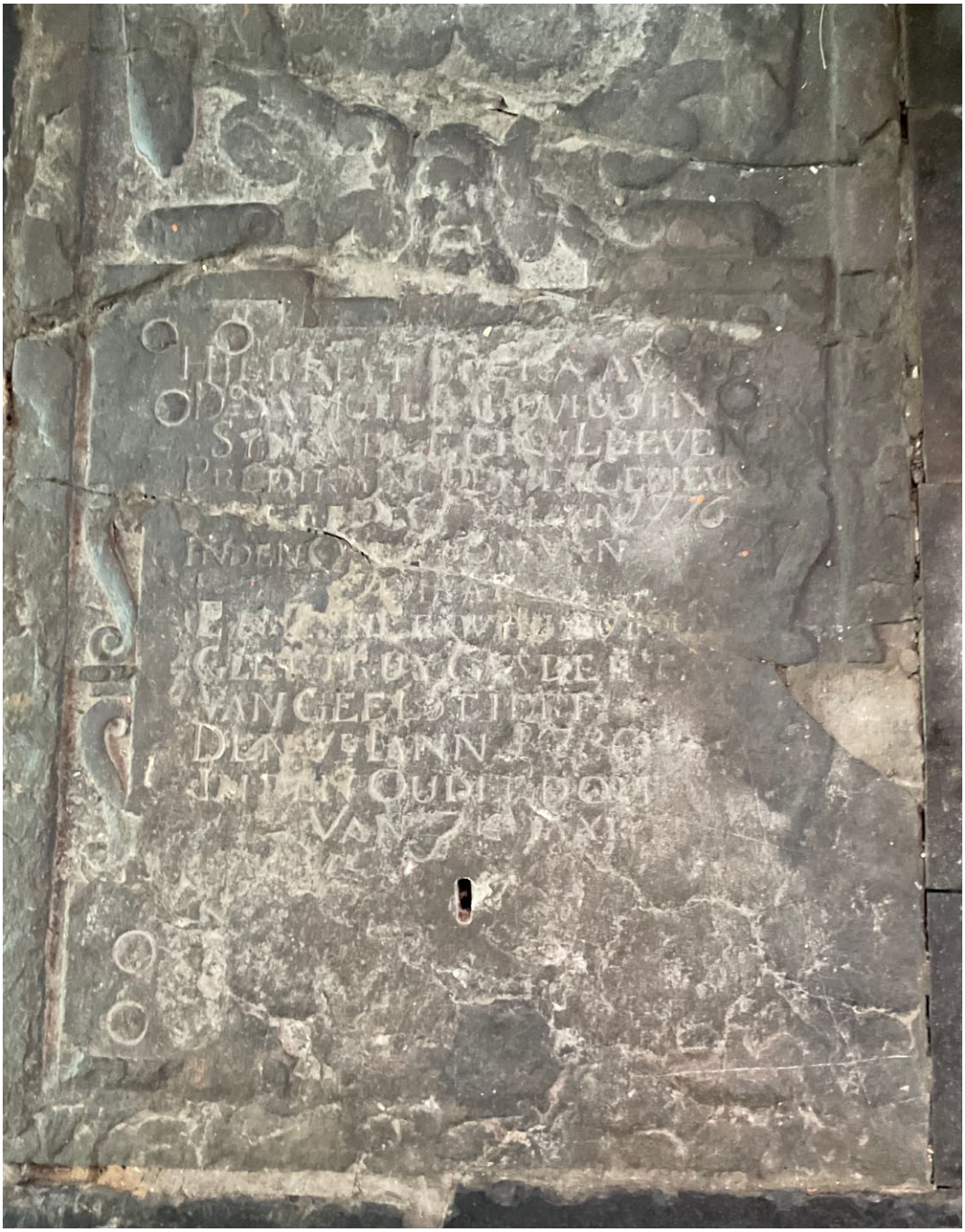

Links naast de torenin- en uitgang, deels onder de mat, ligt de zerk van Samuel en Gijsberta Geertruijd Barovius-van Geel (let op: haar naam staat verkeerd om geschreven!) en mogelijk heeft er nóg iemand onder deze zerk gelegen…

Schoonhoven, Utrecht & Amsterdam

In deze laatste jaren van zijn leven komen allerlei lijnen binnen de familie nog eens helder naar voren. Misschien leren we hem wel het beste kennen uit wat er na zijn overlijden over hem wordt geschreven in de 'Boekzaal der geleerde wereld', namelijk niets, *"vermits zyn Eerw. begeert heeft, dat 'er tot zynen lof niets in de Boekzaal mogte gemelt worden, naardien den Heere de eere van alles toekomt"*.

Ds. Samuel Barovius eindigt zijn ambtelijke en zijn aardse loopbaan in Schoonhoven, al heeft hij geestelijke vrienden op meerdere plekken in het land en wordt hij een enkele keer genoemd in een levenbeschrijving van een bezoeker van zogenaamde conventikels (gezelschappen), waar hij voor enkele tot zegen is geweest.

Schoonhoven

Tot besluit nog een enkel citaat van Teus Stahlie: *"Dit wordt dus nu zijn 3de standplaats en naar zal blijken ook zijn laatste. Op 10 november 1771 preekt hij afscheid en geniet nog een aantal jaren van zijn emeritaat. Op 4 januari 1776 wordt hij begraven, 70 jaar oud.*

Kort na zijn overlijden is de weduwe bij haar zuster in Utrecht ingetrokken. Klaarblijkelijk had zij een zwakke gezondheid. Althans, dat maken we op uit een verzoekschrift, dat zij in 1777 opstelt om toestemming te krijgen zich tijdelijk buiten Holland te vestigen. […] Toch moet zij enige

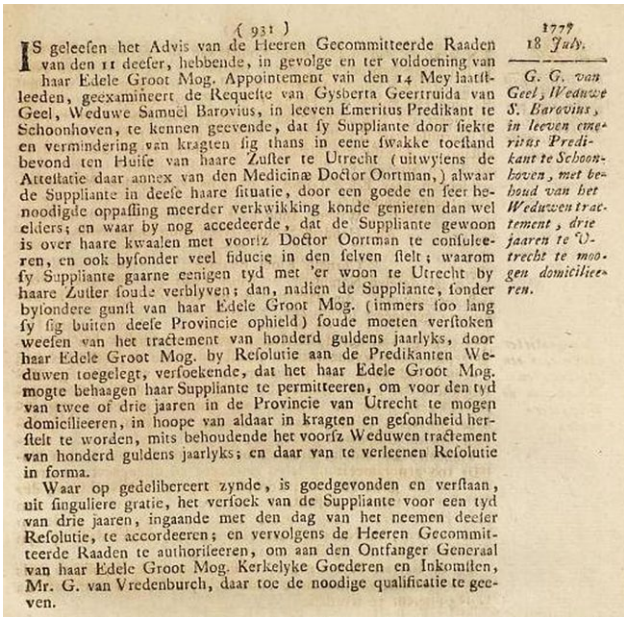

(931)

1777
18 July.

IS geleeſen het Advis van de Heeren Gecommitteerde Raaden van den 11 deeſer, hebbende, in gevolge en ter voldoening van haar Edele Groot Mog. Appointement van den 14 Mey laatſtleeden, geexamineert de Requeſte van Gysberta Geertruida van Geel, Weduwe Samuël Barovius, in leeven Emeritus Predikant te Schoonhoven, te kennen geevende, dat ſy Suppliante door ſiekte en vermindering van kragten ſig thans in eene ſwakke toeſtand bevond ten Huiſe van haare Zuſter te Utrecht (uitwyſens de Atteſtatie daar annex van den Medicinæ Doctor Oortman,) alwaar de Suppliante in deeſe haare ſituatie, door een goede en ſeer benoodigde oppaſſing meerder verkwikking konde genieren dan wel elders; en waar by nog accedeerde, dat de Suppliante gewoon is over haare kwaalen met voorſz Doctor Oortman te conſuleeren, en ook byſonder veel fiducie in den ſelven ſtelt; waarom ſy Suppliante gaarne eenigen tyd met 'er woon te Utrecht by haare Zuſter ſoude verblyven; dan, nadien de Suppliante, ſonder byſondere gunſt van haar Edele Groot Mog. (immers ſoo lang ſy ſig buiten deeſe Provincie ophield) ſoude moeten verſtoken weeſen van het tractement van honderd guldens jaarlyks, door haar Edele Groot Mog. by Reſolutie aan de Predikanten Weduwen toegelegt, verſoekende, dat het haar Edele Groot Mog. mogte behaagen haar Suppliante te permitteeren, om voor den tyd van twee of drie jaaren in de Provincie van Utrecht te mogen domicilieeren, in hoope van aldaar in kragten en geſondheid herſtelt te worden, mits behoudende het voorſz Weduwen tractement van honderd guldens jaarlyks; en daar van te verleenen Reſolutie in forma.

Waar op gedelibereert zynde, is goedgevonden en verſtaan, uit ſinguliere gratie, het verſoek van de Suppliante voor een tyd van drie jaaren, ingaande met den dag van het neemen deeſer Reſolutie, te accordeeren; en vervolgens de Heeren Gecommitteerde Raaden te authoriſeeren, om aan den Ontfanger Generaal van haar Edele Groot Mog. Kerkelyke Goederen en Inkomſten, Mr. G. van Vredenburch, daar toe de noodige qualificatie te geeven.

G. G. van Geel, Weduwe S. Barovius, in leeven emeritus Predikant te Schoonhoven, met behoud van het Weduwen tractement, drie jaaren te Utrecht te mogen domicilieeren.

Uit: Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt Volume 165; over het weduwetractement van de weduwe Barovius

tijd later zijn teruggekeerd naar Schoonhoven, want daar vinden we in januari 1780 de vermelding van haar begrafenis terug; aan de gaarder moet op 10-01-1780 fl. 30.- betaald worden. Voor dat geld moet een voorname begrafenis hebben plaatsgevonden!"

Dat klopt niet helemaal, want ze is toch in Utrecht overleden en heeft daar voor een flink kapitaal opbaring en de voorbereiding voor haar begrafenis gekregen, al is ze wél bij haar man in Schoonhoven begraven.

Moeder Geertruijd van Erbervelt was tijdens haar eerste huwelijk (1681) met Jacobus Wellekens Rooms Katholiek; haar eerste drie kinderen, Maria Magdalena (1682), Cornelius (1683) en Jacobus Wellekens (1685) werden in de Mozes en Aäronkerk gedoopt, voorloper van de huidige (zie foto) die ontstond uit twee vlak bij elkaar gelegen schuilkerken: de Moseskerk en de Aäronkerk

Contact met de zussen Van Geel

Naast predikant was Samuel Barovius – ook in de Schoonhovense periode – af en toe druk met vermogens en vastgoed binnen de families van hem en zijn vrouw. Zaken werden naar de toekomst geregeld, juist bij het klimmen der jaren. Speciale zorg ook voor schoonzus Sara Françoise in Utrecht, waar hij haar bijstaat als ze haar huis in de Muntstraat verkoopt. In de archieven van Utrecht en Amsterdam liggen diverse notariële akten waarin Samuel een rol speelde.

Gijsberta Geertruij(d) van Geel werd in de Amsterdamse Zuiderkerk op 29-03-1705 gedoopt (getuigen: Gijsbert de Lange en Magdaleena Sonnemans). Haar ouders, Sebastiaan van Geel (afkomstig uit Harderwijk) en Geertruijd Rutgersdr van Erbervelt (weduwe van Jacobus Wellekens) trouwden 14-01-1690 te Amsterdam. Ze kregen negen kinderen die op één na allemaal volwassen werden:

1. **Wilhelmus van Geel**, gedoopt 14-08-1689 Amsterdam
2. **Rutger van Geel**, gedoopt 10-09-1690 Amsterdam
3. **Anna Catharina van Geel**, gedoopt 07-01-1693 Amsterdam, gehuwd 11 maart 1718 Amsterdam met *Gerbrand Elias*
4. **Gerard van Geel**, gedoopt 14-01-1695 Amsterdam
5. **Anna van Geel**, gedoopt 18-11-1696 Amsterdam; begraven in augustus 1702 Amsterdam
6. **Anna Elizabeth van Geel**, geboren ± 1698 Amsterdam; gehuwd in maart 1732 met *Pieter Heynius*
7. **Christopher/Christoffel van Geel**, gedoopt 09-07-1699 te Amsterdam, gehuwd in 1733 te Utrecht met *Dina Plevier*
8. **Gijsberta Geertruijd(a) van Geel**, gedoopt 29-03-1705 Amsterdam; gehuwd op 30-05-1752 Utrecht met *Samuel Barovius*
9. **Sara Françoise**, gedoopt 06-01-1708 Amsterdam, vrijgezel

Moeder heeft in 1726, ziekelijk te bed liggend in Amsterdam, haar zaken nog goed geregeld en laat dochter Anna Elizabeth, samen met Sara Françoise en Gijsberta Geertruijd het bewind voeren over de stoffenwinkel in de Nes; zij moeten die een half jaar na haar overlijden verkopen.

Toch zal ze nog bijna vier jaar leven. Vader Sebastiaan was toen reeds overleden en op 24-11-1724 in de Zuiderkerk begraven en Geertruij van Erbervelt volgt haar man op 06-11-1730 in datzelfde graf. Vanwege die winkel in dit testament en dit graf zijn deze drie zussen sterk op elkaar betrokken.

De Nes, nummer 41-49 in 1774, bij de Vleeshal, getekend door Hermanus Petrus Schoute; dit is iets verderop als waar de familie Van Geel woonden (die woonden meer voorin, in de buurt van nummer 11); hier zie je hoe allerlei huismerken en uithangborden er in het straatbeeld uitzagen

Stadsarchief Amsterdam

Om welke winkel ging het? Uit de archieven weten we slechts dit: vader Sebastiaan koopt op 7 januari 1702 aan de oostkant van de Nes, schuin tegenover de Her(e)mietensteeg, een *huys met erve daar de haas in de gevel staat, en voor deezen de Bruyloft van Cana in Galilea heeft uitgehangen en nu de gekroonde Regenboog uithangt.* Het pand wordt pas op 16 januari 1704 zijn eigendom. Later koopt hij nog meer en verkoopt weer, maar zijn weduwe ligt in 1726 *ziekelijk van lichaem te bedde* in het huis *in de Nes, beide Hermietesteeg binnen deze stad.* Dus dat zal wel hetzelfde huis zijn.

Wat bij dit uitstapje interessant is: op de plek van dit huis en de huizen links en rechts ernaast, verrees in de 20e eeuw de firma H. Drijfhout & Zn, goudsmederij, die in Schoonhoven ook een kantoor had (op Stadhuisstraat 13 en op Koestraat 71).

Terug naar het graf in de Zuiderkerk te Amsterdam, waar vader en moeder begraven liggen: een half jaar na het overlijden van dominee Samuel Barovius verkoopt zijn vrouw het graf van haar ouders. Dat doet ze samen met haar zus, voor de notaris in Utrecht. Het gaat om graf G13 in

Onder een tekening van Herman Misset uit 1909 van de Nes, met rechts de ingang tot de Hermietensteeg; het huis met de winkel van de familie Van Geel stond links, even voorbij Cafe de Dam; in dit huis werd een jaar na de aankoop in 1704 Gijsberta Geertruijd geboren

de Zuiderkerk, dat zal worden geruimd. Waarschijnlijk is toen ook besloten dat de vrijgezelle Sara Françoise van Geel bij haar zus en zwager in de kerk van Schoonhoven begraven zal worden. Ze verkopen het graf aan de kinderen van zussen Anna Catharina en Anna Elizabeth *te zamen de eenige nog in leven zijnde kinderen en kindskinderen mitsgaders Erfgenamen van wijlen Juffrouw Geertruijd van Erbervelt, in leven weduwe van de heer Sebastiaan van Geel.*

Daarmee is duidelijk hoe dicht de drie zussen binnen het gezin bij elkaar stonden. Maar er is meer…

Familie in de stad

Schoonhoven was voor het echtpaar Barovius-van Geel veel minder 'vreemd' dan je wellicht denkt. Zus Anna Catharina is al eerder in de stad geweest… Zij trouwde op 11 maart 1718 in Amsterdam met Gerbrand Florisz Elias, telg uit een statig en rijk geslacht. Hij was zes jaar jonger en werkte bij Sebastiaen van Geel in de winkel; die wilde hem en zijn Anna graag in de winkel houden, maar toen Gerbrand een nieuwe functie kreeg ging Anna met hem mee naar Schoonhoven! Gerbrand werd er door de Staten van Holland als baljuw aangesteld; in 1733 is hij burgemeester. In 1726 laat het echtpaar in Lopik hun dochter Geertruij Alida dopen, waarbij oma Geertruij van Erberveldt en opa Floris Elias getuigen zijn.

Op 8 juli 1755 wordt Gerbrand in Schoonhoven begraven en achter zijn naam staat baljuw. Maar daar zitten we misschien wel bij de oplossing van de vraag: waarom werd het beroep op Samuel Barovius wél goedgekeurd door de stadsraad en dat op Alexander Comrie niet? Zou er een wijziging in de samenstelling van het stadsbestuur zijn geweest? Ja, deze zwager zou daar zomaar een rol in kunnen hebben gespeeld, ware het niet dat hij zeven jaar voor Barovius' intrede overleed.

Maar er was ook nog de zoon van broer François Barovius, Johannes Georgius Thomas Barovius, die in de stadsraad zat en hier met Johannes van Kempen, zijn zwager, een zeilmakerij had; die leefden nog wel! En de relatie tussen oom Samuel, tante Gijsberta Geertruijd en nicht Cornelia Jacoba Barovius en haar man Johannes van Kempen was goed, want we zien oom en tante als doopgetuige optreden en vernoemd worden als neefje François Samuel Barovius van Kempen in Schoonhoven wordt gedoopt op Tweede Kerstdag 1770!

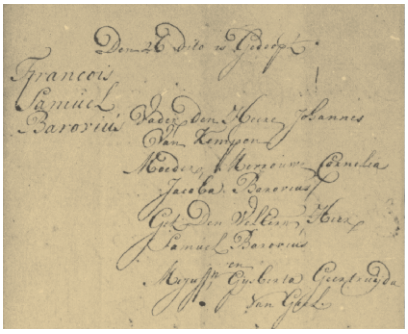

Doopinschrijving in Schoonhoven waar op 26 december 1770 ds. Samuel Barovius en zijn vrouw Gijsberta Geertruijd(a) van Geel getuige zijn bij de doop van hun achterneefje François Samuel Barovius van Kempen

Drie predikantsplaatsen

Barovius vervulde hier één van de drie predikantsplaatsen (sinds 1641 tot kort na Barovius' emeritaat in 1771): twee in de Grote Kerk en één in de Gasthuiskerk aan de Korte Dijk. Hij stond hier drie jaar naast de vermaarde ds. Herman van der Horst.

Er waren theologische verschillen tussen de predikanten. In 1775 had ds. W. van der Meer moeite met de Avondmaalsvisie van ds. J. Chevalier en kwam niet bij hem in de kerk; hoewel ds. A. Bruining er ook moeite mee had, was hij milder. Dit maakte Barovius na zijn emeritaat mee.

Tevens is hij getuige van de invoering van de nieuwe Psalmberijming en zingtrant in 1773. Reeds in 1756 was op de Provinciale Synode te Schoonhoven besloten om een nieuwe Psalmbundel samen te stellen en in 1773 is het dan zover.

De grafsteen

Als ds. Samuel Barovius vijf jaar met emeritaat is sterft hij, op 4 januari 1776. Hij wordt in de kerk begraven. Op de zerk staan twee familiewapens (waarschijnlijk die van Barovius en van Van Geel). Deze zijn echter weggehakt in de tijd van de Bataafse Republiek, twee decennia later!

In het paneel eronder staat: *"Hier Leyt Begraaven / D° Samuel Barovius in / Syn WelEerw. Leeven / Predikant in desen Gemeynte / 8 Iann 1776 / Inden Ouderdom van 70 jaar / en Zyn Huysvrouw / Geertruy Gijsberta* / van Geel Stierf / Den v^e^ Iann 1780 / in den ouderdom / van 74 Jaar."*

** Is fout geschreven! Moet zijn: Gijsberta Geertruyd…*

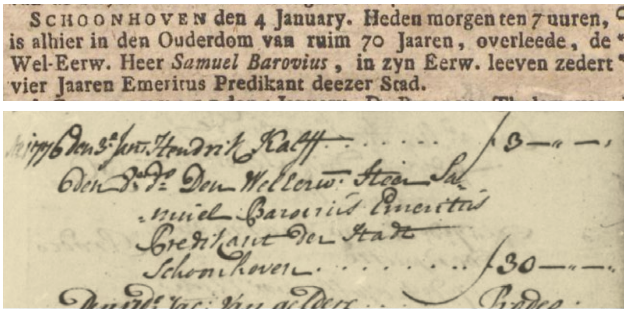
SCHOONHOVEN den 4 January. Heden morgen ten 7 uuren, is alhier in den Ouderdom van ruim 70 Jaaren, overleede, de Wel-Eerw. Heer *Samuel Barovius*, in zyn Eerw. leeven zedert vier Jaaren Emeritus Predikant deezer Stad.

Den 8e Jan. Hendrik Ralff ..... f 3—
Den Ds. Den Wellerw: Heer Sal
muel Barovius Emeritus
Predikant der Stadt
Schoonhoven ..... f 30—

Boven: Haarlemsche Courant 06-01-1776; daaronder: begraafregister Schoonhoven op 08-01-1776; enkele regels lager staat ds. Theodorus van Schelluynen uit Amsterdam, wiens zerk in het koor ligt

Helaas is de zerk slecht leesbaar en kunnen er fouten staan in deze reconstructie! Reden te meer om de zerk nog eens goed te bekijken.

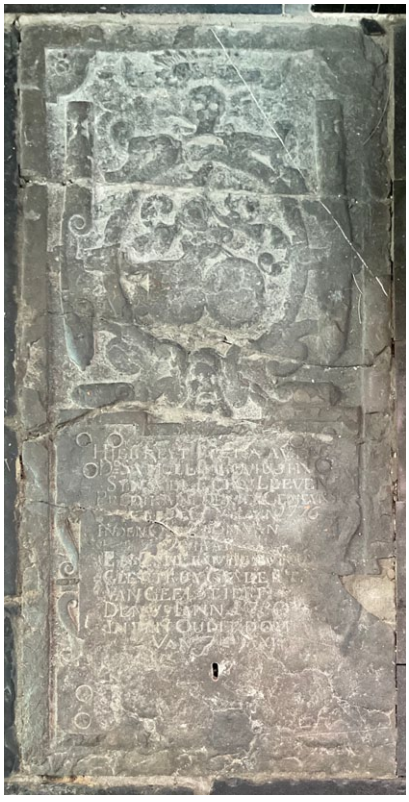

De zerk van ds. en mevrouw Barovius ligt sinds enige jaren naast de toreningang, maar waar hij vóór de restauratie lag is niet bekend; in 1922 maakte mr. P.C. Bloys van Treslong Prins een inventarisatie van alle zerken en borden in de kerk; maar… was die inventarisatie niet compleet of zou de zerk van Barovius misschien ooit hergebruikt zijn en staat er op de achterzijde wellicht nog een andere tekst?

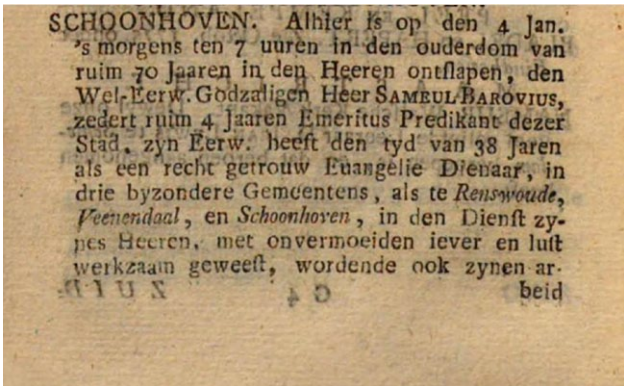

SCHOONHOVEN. Alhier is op den 4 Jan. 's morgens ten 7 uuren in den ouderdom van ruim 70 Jaaren in den Heeren ontslapen, den Wel-Eerw. Godzaligen Heer SAMUEL BAROVIUS, zedert ruim 4 Jaaren Emeritus Predikant dezer Stad, zyn Eerw. heeft den tyd van 38 Jaren als een recht getrouw Euangelie Dienaar, in drie byzondere Gemeentens, als te *Renswoude*, *Veenendaal*, en *Schoonhoven*, in den Dienst zynes Heeren, met onvermoeiden iever en luft werkzaam geweest, wordende ook zynen ar-

beid

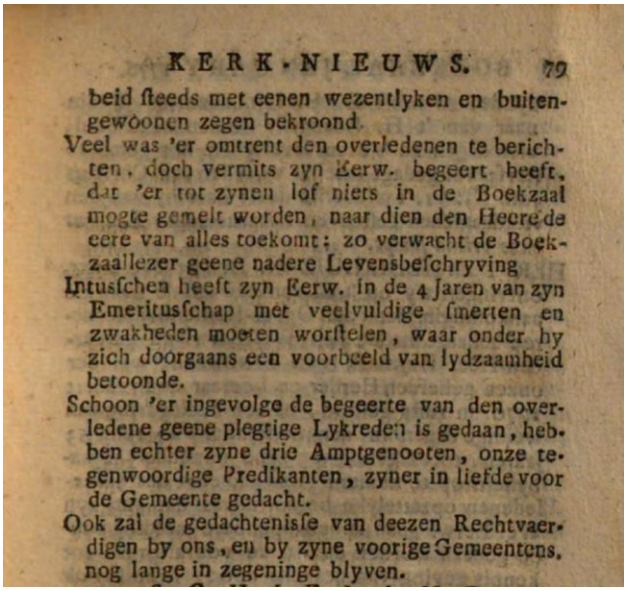

KERK-NIEUWS. 79

beid steeds met eenen wezentlyken en buitengewoonen zegen bekroond.

Veel was 'er omtrent den overledenen te berichten, doch vermits zyn Eerw. begeert heeft, dat 'er tot zynen lof niets in de Boekzaal mogte gemelt worden, naar dien den Heere de eere van alles toekomt: zo verwacht de Boekzaallezer geene nadere Levensbeschryving.

Intusschen heeft zyn Eerw. in de 4 Jaren van zyn Emeritusschap met veelvuldige smerten en zwakheden moeten worstelen, waar onder hy zich doorgaans een voorbeeld van lydzaamheid betoonde.

Schoon 'er ingevolge de begeerte van den overledene geene plegtige Lykreden is gedaan, hebben echter zyne drie Amptgenooten, onze tegenwoordige Predikanten, zyner in liefde voor de Gemeente gedacht.

Ook zal de gedachtenisse van deezen Rechtvaerdigen by ons, en by zyne voorige Gemeentens, nog lange in zegeninge blyven.

Fragment uit de 'Maandelyksche uittreksels of Boekzaal der geleerde waereld' editie 124, 1776; deze publicatie vermeld slechts op sobere wijze – conform de wens van de overledene – het heengaan van Samuel Barovius

Het tractement in Utrecht

Gijsberta Geertruijd bleef korte tijd alleen, maar werd ziek. Zij en haar zus Sara Françoise in Utrecht waren erg op elkaar gesteld. Daarom besluit ze naar Utrecht te gaan om daar door haar zus te worden verzorgd.

Echter, ze heeft een weduwetractement, dat slechts ontvangen kan worden zolang zij in Holland woont. Wanneer zij naar Utrecht zou verhuizen, zou haar tractement vervallen. Ze is zo ziek niet of ze klimt (al dan niet geholpen) in de pen (zie de bespreking van het epistel op pagina 25), met positief uitsluitsel.

Op 5 januari 1780 overlijdt ze bij haar zus in de Heerenstraat in Utrecht. In het Begraafregister van de stad wordt vermeld dat ze *in stilte uitgevoerd na Schoonhooven* alwaar ze bij haar man begraven wordt.

Tot slot

En zus *Mejuffrouw Sara Françoise van Geel*? Ook zij overlijdt in Utrecht, terwijl ze woonde aan de Heerestraat. Op 10 april 1786 wordt ze voor hetzelfde bedrag als haar zus, *ƒ* 63,– (boete), *uijtgevoerd na Schoonhoven*. En inderdaad wordt ze in de kerk alhier begraven. Al blijft het een raadsel of zij ook in het graf van haar zus en zwager is gelegd. Er staat niets op de zerk dat hierop wijst.

En… wat zijn die cirkels toch, die in de zerk gekerfd staan?

Bij een begrafenis waren, aldus deze prent uit Amsterdam, enkel mannen aanwezig

Beeldbank Archief Amsterdam

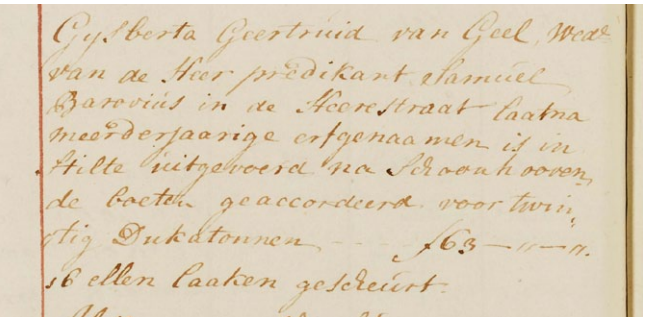
Gijsberta Geertruid van Geel, Weed
van de Heer predikant Samuel
Barovius in de Heerestraat laatma
meerderjaarige erfgenaamen is in
stille uitgevoerd na Schoonhoven,
de boeten geaccordeerd voor twin
tig Dukatonnen ... f 63 — — —
16 ellen laaken gescheurt

Het begraafregister van Utrecht vermeldt de dure uitvaart van Gijsberta Geertruijd van Geel vanuit de Heerestraat "in stilte uitgevoerd na Schoonhooven, de boeten geaccordeerd voor twintig dukatonnen ƒ 63,– en 16 ellen laaken gescheurt" voor over de baar met roef (puntdakje)

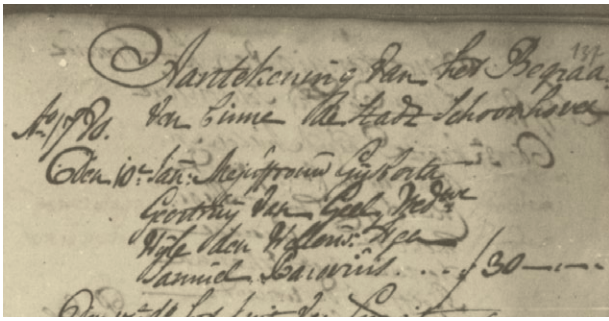
Aanteekening van het Begraa
van Sijne Ed. Stadt Schoonhove
Anno 1798.
Den 10e Jan: Sijnfrouw Gijsberta
Geerthuij van Geel Weduwe
wijle den Wellem: Heer
Samuel Barovius ... f 30 — —

Het begraafregister van Schoonhoven vermeldt de daadwerkelijke begrafenis van Gijsberta Geertruij(d) van Geel, weduwe van wijle den Weleerwaarde Heer Samuel Barovius in Schoonhoven; kosten: ƒ 30,–; ze is op 5 januari overleden, 6 jaar en 1 dag na de sterfdag van haar man

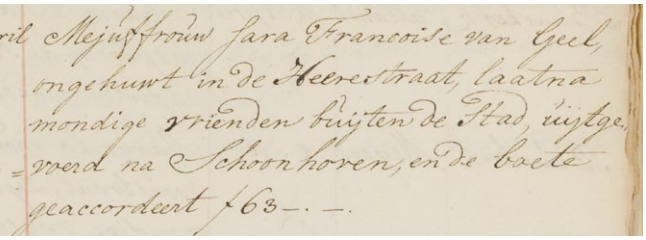
rit Mejuffrouw Sara Francoise van Geel,
ongehuwt in de Heerestraat, laatna
mondige vrienden buijten de Stad, uijtge
=werd na Schoonhoven, en de boete
geaccordeert f 63 — —

Het begraafregister van Utrecht meldt de voorbereidingen tot de uitvaart van de ongehuwde Anna Françoise van Geel, vanuit haar huis in de Heerestraat naar Schoonhoven; ze laat "mondige vrienden buijten de stad" na

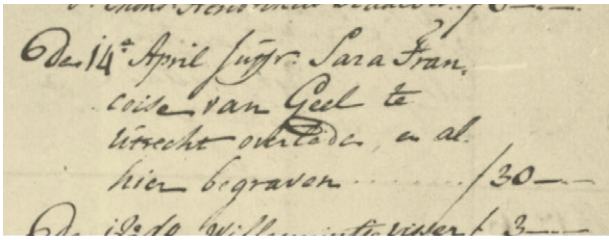
De 14e April Juffr: Sara Fran
coise van Geel te
Utrecht overleden, en al
hier begraven ..... f 30 — —

Het begraafregister van Schoonhoven is wederom sumier en vertelt dat de in Utrecht overleden Sara Françoise van Geel in Schoonhoven is begraven; het Utrechte register schreef '10 april', het Schoonhovense 14 april

CEREMONIES FUNÉBRES comme on les fait a AMSTERDAM & en plusieurs villes de la HOLLANDE.

Voorbeeld van een begrafenis waarbij de baar met zwart laken overdekte roef (zie het Utrechtse begraafboek over de uitvaart van Gijsberta Geertruid van Geel) wordt gedragen naar de laatste rustplaats van de overledene Rijksmuseum.nl

